

Oslo kommune
Byantikvaren

Veileder

Veileder for tilgjengelighet til verneverdig bebyggelse i Oslo

Byantikvaren

INNHOLDSFORTEGNELSE

FORORD	S. 3
---------------	-------------

DEL 1:

1: TILGJENGELIGHET OG VERN – NOEN AVGRENSNINGER	S. 5
--	-------------

1.1: Tilgjengelighet i lys av universell utforming

1.2: Tilgjengelighet i lys av vern

DEL 2

2: VURDERING AV VERNEVERDIER	S. 10
-------------------------------------	--------------

2.1: Vurdering av en bygnings verneverdi

2.2: Byantikvarens gule liste

3: ANTIKVARISKE PRINSIPPER FOR ENDRING AV VERNEVERDIGE BYGNINGER	S. 13
---	--------------

3.1: Antikvariske prinsipper for endring av verneverdige bygninger

DEL 3

4: TILGJENGELIGHET TIL BOLIGGÅRDER	S. 19
---	--------------

4.1: Byantikvarens anbefalinger for endringer av boliggårder

4.2: Løvenskiolds gate 6

4.3: Kingos gate 16-20

4.4: Dronningens gate 15

5: TILGJENGELIGHET TIL FORRETNINGS- OG SERVICELOKALER	S. 31
--	--------------

5.1: Byantikvarens anbefalinger for endringer av forretnings- og servicelokaler

5.2: Øvre Slottsgate 11

5.3: Øvre Slottsgate 23, 25, 27 og 29, Karl Johans gate 23b, Akersgata 28 og Grensen 12a

5.4: Rosenkrantz`gate 7

5.5: Bogstadveien 19a

5.6: Thorvald Meyers gate 61

6: TILGJENGELIGHET TIL ELDRE FORVALTNINGS- OG INDUSTRIBYGNINGER MED NY FUNKSJON, S. 53

6.1: Byantikvarens anbefalinger for endringer av forvaltnings- og industribygninger med ny funksjon

6.2: Fyrstikkalleen 21

6.3: Stavangergata 42

6.4: Dronningens gate 15

6.5: Hotel Skeppsholmen, Stockholm

7: TILGJENGELIGHET TIL SKOLE-, KULTUR- OG FORVALTNINGSBYGNINGER S. 70

7.1: Byantikvarens anbefalinger for endringer av skole,- kultur- og forvaltningsbygninger

7.2: Marienlyst skole

7.3: Henrik Ibsens gate 110

7.4: Oslo rådhus

7.5: Wergelandsveien 29

DEL 4

8: LOVVERK OG SAKSBEHANDLINGSREGLER S. 92

8.1: Kulturminneloven

8.2: Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven

8.3: Plan- og bygningsloven

8.4: Saksbehandling av tilgjengelighetstiltak til verneverdig bebyggelse

9: KILDER S. 96

FORORD

Veileder for tilgjengelighet til verneverdig bebyggelse i Oslo er et viktig bidrag til Byantikvarens arbeid med kulturminner og universell utforming. Veilederens målgruppe er private tiltakshavere, arkitekter, kommunale forvaltere av verneverdige bygninger og kommunale etater, som Plan- og bygningsetaten og Bymiljøetaten.

Historiske bygninger gir mennesker tilhørighet og identitet, og utgjør viktige kvaliteter for samfunnet vårt. Byantikvarens oppgave er å ta vare på disse bygningene, og med det sørge for at både dagens og fremtidens generasjoner kan ta del i disse kvalitetene.

Hovedperspektivet i veilederen er derfor den antikvarisk-faglige diskusjonen, der målet er å se på utfordringer og muligheter som oppstår i avveiningene mellom vernehensyn og tilgjengelighet til kulturminner. Avveiningene blir belyst gjennom eksempler med utgangspunkt i hva som er blitt gjort til nå. Eksempelene, i hovedsak fra bymiljøer i Oslo, er bygd opp etter et skjema der endringene vurderes med enkle symboler. Tegnet © indikerer en generelt god løsning, mens tegnet ☹ indikerer at løsningen har svakheter. Eksempelene er utarbeidet for å skape faglige diskusjoner ut fra et tilgjengelighetsperspektiv. De er dermed ikke Byantikvarens konklusjon, men heller begynnelsen på etableringen av et kunnskapsgrunnlag.

Veileder for tilgjengelighet til verneverdig bebyggelse i Oslo er delt opp i fire deler.

Del 1 gir en kort beskrivelse av verdigrunnlaget bak universell utforming og tilgjengelighet, og av denne veilederens avgrensning i forståelsen av tilgjengelighet. I tillegg gis en kort beskrivelse av tilgjengelighetens avgrensning i forhold til vern.

Del 2 etablerer det faglige vurderingsgrunnlaget, både når det gjelder vernevurderinger generelt, og forståelsen av viktige antikvariske prinsipper i vurderingen av tilgjengelighetstiltak.

Del 3 viser eksempler der både kunnskapen fra del 1 og 2 blir diskutert. Hvert kapittel innledes med utfordringer og mulige løsninger fra et antikvarisk perspektiv.

Del 4 beskriver lovverk og saksbehandlingsregler, der spesielt Byantikvarens, men også Plan- og bygningsetatens og Bymiljøetatens, roller blir belyst.

Til slutt gis en oversikt over kilder som er brukt i veilederen.

Ved Byantikvaren har Beate Strøm ledet prosjektet. Videre har Morten Stige (faglig ansvarlig) og Brit Kyrkjebø (prosjektmedarbeider) arbeidet med prosjektet, med bistand fra Plan- og bygningsetaten ved Liv Oxaal Kaasen, Gunn Marit Walslag og Marianne Kaperdal. De fortjener en stor takk for innsatsen innenfor et område som er i sin "spedeste barndom", men som vil være i rivende utvikling i årene som kommer.

Oslo, juni 2011

Janne Wilberg, byantikvar

DEL 1

1: TILGJENGELIGHET OG VERN – NOEN AVGRENSNINGER

1.1: Tilgjengelighet i lys av universell utforming

I *diskriminerings- og tilgjengelighetslovens* §9 blir **universell utforming** definert som:

"[...] utforming eller tilrettelegging av hovedløsningen i de fysiske forholdene, herunder informasjons- og kommunikasjonsteknologi (IKT), slik at virksomhetens alminnelige funksjon kan benyttes av flest mulig."

Målet om å skape universell utforming er knyttet til vårt samfunns sivilisasjonsverdier og demokratiske idealer, der frihet, likhet og likeverd er vesentlige grunnelementer. Universell utforming kan oppnås ved å utforme de fysiske omgivelsene på en slik måte at de i størst mulig grad er tilrettelagt for likeverdig deltakelse i samfunnet. Det at alle får muligheten til å bruke skolelokalene, fungere i arbeidslivet, gå på kafé, besøke bibliotek, museer eller turistattraksjoner, vil gagne vårt samfunn både sosialt, kulturelt og økonomisk. For at alle skal kunne opprettholde sin likeverdighet i det fysiske miljøet, kreves en utforming som ikke er diskriminerende, men åpen og inviterende for alle.

Å ta i betraktning verdifundamentet som ligger bak universell utforming, er en selvfølge. Men universell utforming vil likevel kunne være vanskelig å oppfylle for eldre bygninger, da disse er skapt i en annen tid og under andre forutsetninger. I tillegg vil målet om å oppnå universell utforming kunne kreve svært omfattende endringer som kan forringe kulturminneverdier.

I en antikvarisk og praktisk tilnærming er **tilgjengelighet** et mer aktuelt begrep. I rapporten *Kulturminnevern og universell utforming – Et prosessverktøy* beskrives forskjellen mellom universell utforming og tilgjengelighet slik:

"Universell utforming er en strategi for å nå et likeverdig samfunn. Tilgjengelighet er en egenskap ved den fysiske utforming som sikrer mennesker med funksjonsvansker atkomst og bruk. Mens tilgjengelighet for mennesker med nedsatt funksjonsevne kan oppnås gjennom spesielle tilpassede løsninger, forutsetter universell utforming at hovedløsningen skal imøtekomme mangfoldet i befolkningen."

I denne veilederen vil Byantikvaren bruke begrepet tilgjengelighet, hvor hovedfokuset vil være rettet mot **det å bevege seg til og inn i en bygning**. I vårt valg av avgrensning ligger det et mål om å oppnå god fysisk tilgjengelighet og enkel orientering til verneverdig bebyggelse.

Tilgjengelighet handler også om at alle skal ha like muligheter for tilgang til, bruk av og kunnskap om et kulturminne. Bildet er fra Göteborg stadsmuseum.

I veilederen vil tilgjengelighet handle om å *komme seg til og inn i en bygning*. Bydel Gamle Oslos ungdomsmottak holder til i verneverdig, eldre industribebyggelse. Den er gjort tilgjengelig ved hjelp av ledelinjer med taktile markeringer og plattinger i betong med fall som utligner høydeforskjellen mellom bakken og døren.

1.2: Tilgjengelighet i lys av vern

Enhver verneverdig bygning er unik og må gjøres tilgjengelig ut fra sine forutsetninger. Vanskelighetsgraden i tilgjengeliggjøringen av de enkelte bygningene vil derfor variere mye, og man må hele tiden vurdere hva som er mulig å få til i det enkelte tilfelle. Noen ganger kan tiltak gjennomføres uten at de forårsaker store endringer på bygningen, i andre tilfeller vil endringene være så store at de vil gå utover bygningens kulturminneverdi. Fordi mulighetene for endring av verneverdige bygninger kan være begrenset, vil det være viktig å etablere gode prosesser som kan gi gode løsninger hvor **grader av økt tilgjengelighet** kan oppnås.

I streben etter å skape økt tilgjengelighet til verneverdige bygninger, er det fra antikvarisk hold viktig å vurdere hvilke endringer man kan gjøre uten at bygningens verdi blir vesentlig redusert. Forståelsen av **tålegrense for endring** er derfor viktig. Den sier noe om kulturminnets akseptable grense for tilpasning, endring og bruk som kan tåles før verneverdien blir vesentlig redusert.

Det vil derfor handle om å kunne **åpne for grader av økt tilgjengelighet til et kulturminne innenfor en akseptabel tålegrense for endring**. Klarer man det, har man oppnådd endringer som både tar hensyn til personer og bygninger, hvor individets **verdighet og bygningsmiljøets verneverdi for brukerne** blir ivaretatt.

Å krysse den akseptable tålegrensen for endring: Denne rampen på Harald Hardrådes plass bidrar til å skape økt tilgjengelighet. Materiale, form og manglende forsøk på tilpasning til bygningen, bidrar likevel til å forringe bygningens verdi, da rampen overskrider tålegrensen for endring. Samlet sett kan endringen gi redusert verdighet både for bygningen og brukerne av rampen.

Noen ganger vil tålegrensen for endring sette en stopper for fysiske inngrep i en bygning, nettopp fordi det vil redusere eller ødelegge kulturminnets verdi. Kunstnerenes Hus i Wergelandsveien er anerkjent som et pionerverk fra funksjonalismen i Norge og har meget høy arkitektonisk verdi. Bygningens karakteristiske og symmetriske fasade mot Wergelandsveien utgjør sammen med trapp, plass og forhage en viktig del av et større helhetlig gatemiljø. Å foreta store tilgjengelighetsfremmende inngrep i tilknytning til eller foran fasaden, vil redusere bygningens verneverdi sterkt.

DEL 2

2: VURDERING AV VERNEVERDIER

2.1: Vurdering av en bygnings verneverdi

For å kunne begrunne hvorfor man skal ta vare på en eldre bygning, må man beskrive og vurdere dens verdier. Kulturminneforvaltningen opererer her med to hovedverdier, kunnskapsverdi og opplevelsesverdi:

Kunnskapsverdien betegner en ganske målbar og objektiv verdi som kan knyttes til bygningens funksjon, tekniske utforming og historie. Kunnskapsverdien kan deles opp i ulike delverdier som bygningshistorisk verdi, håndverkshistorisk verdi, arkitekturhistorisk verdi og samfunnshistorisk/kulturhistorisk verdi. Arkitektonisk og kulturhistorisk verdi er de to delverdiene som gjerne brukes mest. **Den arkitektoniske verdien** er knyttet til bygningens arkitektoniske historie, stil og utseende. Delverdien forteller også om teknikk, materialbruk, form og uttrykk. **Den kulturhistoriske verdien** forteller om bygningens bruk og samfunnsmessige funksjon gjennom tidene.

Opplevelsesverdien er mer subjektiv enn kunnskapsverdien, og vurderingen av den vil avhenge av den enkeltes erfaringsbakgrunn og kulturelle tilhørighet. Opplevelsesverdien kan deles opp i delverdiene estetisk verdi, bruks-/alderspreget verdi, identitetsskapende verdi og symbolverdi. Av opplevelsesverdiens delverdier brukes gjerne miljøverdien. **Miljøverdien** beskriver hvordan bygningen forholder seg til omgivelsene, hva den er en del av og hvordan den inngår i en helhetlig større sammenheng. Dette kan være forhold som bygningens fysiske uttrykk, dens historie, tidligere bruk og funksjon, og samspillet mellom bygninger og arealene rundt.

Beskrivelsen og vurderingen av en bygnings verdi vil alltid være avhengig av skjønn og kan variere over tid. I arbeidet med å skape økt tilgjengelighet til en verneverdig bygning, må man hele tiden stille spørsmålet om hvilke verdier som vil bli berørt, endret eller redusert.

Bebyggelsen i Damstredet har høy kunnskapsverdi. I kraft av å representere småkorsfolks selvgrodde bydel fra første halvdel av 1800-tallet, er den kulturhistoriske- og håndverksmessige verdien spesielt viktig. Den kulturhistoriske verdien er også høy fordi forfatteren og samfunnsdebattanten Henrik Wergeland en periode bodde i Damstredet 1-3. Gateløpets estetiske uttrykk og historie bidrar også til en høy opplevelsesverdi.

2.2: Byantikvarens gule liste

Oslo indre by er et av områdene i landet med tettest konsentrasjon av kulturminner. Byens historie går tusen år tilbake, og de ulike byggeepokene har satt sitt preg på byen. Bebyggelsens struktur, form og fasader er en aktiv del av bymiljøet, og arkitektoniske detaljer og bygningsdeler er viktige elementer å ta vare på som del av vår opplevelse, og som bærer av kunnskap om fortiden.

Byantikvarens oppgave er å ta vare på byens kulturminner og kulturmiljøer, og vurdere hvilke som har så høy verneverdi at de bør bevares for ettertiden. Gul liste er Byantikvarens redskap i dette arbeidet.

Gul liste gir en samlet oversikt over registrerte, verneverdige bygninger, anlegg og miljøer i Oslo. Verneverdien er vurdert ut fra kulturhistoriske, arkitektoniske og miljømessige kriterier. Listen er et viktig redskap i arbeidet med kulturminner og -miljøer. Den er viktig for å informere eiere, tiltakshavere og Plan- og bygningsetaten om hvilke saker som skal behandles av Byantikvaren.

Gul liste gir ikke en komplett oversikt over verneverdier i byen, og registeret vil over tid endre seg i takt med nye vurderinger og oppdateringer. Listen blir jevnlig oppdatert og er å finne på Byantikvarens hjemmesider.

Jessenløkken står på Byantikvarens gule liste. Boliggårdene ble bygget fra 1919 til 1922 i nordisk nybarokk og har høy arkitektonisk verdi. Bygningene er også kulturhistorisk interessante som eksempel på kommunal boligbygging som satte sterkt preg på byen i 1920- og 1930-årene.

3: ANTIKVARISKE PRINSIPPER FOR ENDRING AV VERNEVERDIGE BYGNINGER

3.1: Antikvariske prinsipper for endring av verneverdige bygninger

Som tidligere beskrevet, er ingen verneverdige bygninger helt like. De har ulike arkitektonisk utforming i forhold til terreng og omgivelser, og bærer med seg spor fra ulike endringer og levd liv. Det er derfor ikke mulig å lage en fast mal for løsninger som gjelder økt tilgjengelighet til verneverdig bebyggelse. Byantikvaren vil fremheve at det fra et antikvarisk perspektiv vil være spesielt viktig både å **tenke, planlegge og handle helhetlig** ut fra følgende punkter:

- **Tid:** En eldre bygnings spor av liv og bruk gjør at den har en integritet, en helhetlig verdi. Når man skal gjøre endringer, er det viktig å vise respekt for de historiske sporene. Ved å ta vare på disse vil man bidra til å underbygge bygningens funksjon som "historieforteller".
- **Kontekst:** Ved endringer av en bygning er det viktig å se hele bygningen under ett. En helhetstenkning vil gi rom for kreativitet og nyansering, der man kan gjøre deler av bygningen mer tilgjengelig samtidig som unike detaljer fortsatt kan bli beskyttet og bevart. Man bør også se hele bygningen i forhold til omkringliggende miljø som tiliggende fortau, hager osv.
- **Prosess:** En helhetstenkning vil også gi plass til nødvendige diskusjoner og prosesser mellom relevante parter, som eiere, brukere, arkitekter, vernemyndigheter osv, og med det bidra til å sikre best mulig løsning både hva gjelder tilgjengelighet og vern.

Nedenfor skisseres noen antikvariske prinsipper for endring som viser måter å tenke tilgjengelighet på. Prinsippene for endring går til en viss grad over i hverandre:

Addisjon/tilføyelse

For at en endring skal kunne gi økt tilgjengelighet og samtidig ivareta den verneverdige bygningen, bør den være en addisjon eller en tilføyelse. Et overordnet mål med addisjonsstanken er å gjøre minst mulige endringer i den opprinnelige bygningen. Tilføyelsen bør ivareta autentisk materiale og være underordnet hovedarkitekturen, da det er bygningens opprinnelige karakter som skal dominere.

Fra et antikvarisk perspektiv er det derfor viktig at endringene er historisk lesbare. Med det menes at endringene bør være synlige som tilføyelser. Fordi enhver verneverdig bygning kan sees som et historisk dokument som viser de ulike tidsepokenes bidrag til bygningen, bør vår tids tilføyelse også kunne "leses" i fremtiden, og det bør være mulig å forstå at endringene er utført i vår tid.

Grorud skole: Ny rampeløsning i betong knytter seg til den gamle trappen i granitt. Det synlige materials skillet mellom gammel trapp og ny rampe viser en klar historisk lesbar addisjon.

Kontrast og tilpasning

I en addisjon opereres det med to forskjellige strategier: kontrast og tilpasning. Kontrastene kan tydeliggjøre at endringen er ny, mens tilpasningene gir den nye endringen en diskret utforming som underordner seg det gamle uten å framstå som gammelt eller opprinnelig.

Graden av addisjonens synlighet påvirker graden av den historiske lesbarheten. Sterke kontraster er historisk lesbare, men kan bli for dominerende blikkefang som skjemmer opplevelsen av arkitekturen. Om man skal velge kontrast eller en mer forsiktig tilpasning vil avhenge av mange faktorer, som arkitekturens utforming og sårbarhet.

Liljevalchs konstmuseum i Stockholm: Løfterampen innbygget i glass er både i form og materiale en kontrasterende addisjon til den eldre bygningen. Rampen i betong er en tilpasset addisjon, da den i mye større grad slutter seg til den opprinnelige arkitekturen.

God design og godt visuelt uttrykk

Fordi endringen skal gå inn i en bygnings arkitektoniske helhet, må den være gjennomtenkt, gjennomdiskutert og spesielt tilpasset den enkelte bygning. Endringen i seg selv skal ha god design og høy kvalitet, slik at resultatet av den blir et godt visuelt uttrykk. Det må stilles krav til utførelse og materialbruk som gir et kvalitativt godt håndverk på selve tiltaket.

Det finnes mange produkter og tekniske hjelpemidler på markedet. Problemet er at de fleste produktene har en "industriell" form og uttrykk, og vil fra et antikvarisk synspunkt være skjemmende og lite tilpasset historiske miljøer, og med det gå på tvers av kulturminnevernets formål. Hvis verneverdig bebyggelse skal kunne bli gjort mer tilgjengelig på en verdig måte, er det viktig at det stadig blir utviklet nye produkter og tekniske hjelpemidler med økt funksjonalitet og god design som likestilte mål. I utviklingen av nye produkter må det også bli tatt høyde for at enhver verneverdig bygning er unik og dermed vil kreve spesielle løsninger.

Løfteplattformen i resepsjonen på Hotel Skeppsholmen i Stockholm er gjennom materialbruk og utforming integrert i gulvet, og er et eksempel på at man kan få til produkter og løsninger som ivaretar både tilgjengelighet og vern. Løfteplattformen er blitt utviklet i det svenske prosjektet *Värdig entré*, et samarbeid mellom Guldmann, Statens fastighetsverk, Stockholm by og EIDD Design för alla.

Varig og midlertidig

Varighet gir verdighet. Hovedtanken bør alltid være at man skal skape en varig endring, da dette er den beste måten å ivareta helheten på. Fordi endringen skal være av en slik art og kvalitet at den ikke svekker bygningen over tid, må man tenke varighet, både i forhold til addisjonen man lager, og i forhold til bygningen man lager addisjonen til. Midlertidige løsninger bør vurderes kun når endringer må gjøres fort, og før en endelig løsning er ferdig diskutert og utarbeidet, eller i tilknytning til spesielle kulturminner hvor behovet for reversibilitet er ekstra stort.

En mobil rampe kan være både en varig og midlertidig løsning. Den mobile rampen er en varig løsning når en bygnings inngangsparti og omkringliggende område ikke kan endres uten at kulturminneverdien eller fortauets størrelse blir redusert. Den mobile rampen kan være en midlertidig løsning i påvente av bedre løsninger eller produkter. Uansett vil en mobil rampe alltid bidra til å øke graden av tilgjengelighet.

Reversibelt

Uavhengig av om man finner en varig eller midlertidig løsning, er reversibilitet alltid viktig. I tilfeller hvor autentiske bygningsdeler blir fjernet, må dette bli dokumentert og lagret slik at de kan bli gjenbrukt ved en eventuell tilbakeføring, eller ved tilrettelegging for andre tilgjengelighetsløsninger i fremtiden.

Brukbart og funksjonelt

Verneverdige bygninger bør i så stor grad som mulig være tilgjengelige for bruk, og derigjennom tilgjengelige for opplevelse av bygningens kulturminneverdier. For å sikre at bygningen kan bli brukt av så mange som mulig, bør man forsøke å tilrettelegge de fysiske forholdene for dette. I de tilfeller vernehensyn begrenser en slik tilgjengeliggjøring, bør man vurdere å ta i bruk alternative kommunikasjonsformer, blant annet basert på informasjon, opplevelse og sansing.

Merverdi

Endringene som utføres bør spesialtilpasses til den enkelte bygning og helst kunne tilføre en merverdi til denne og omgivelsene. Det vil si at behov for tilgjengelighet er innfridd samtidig som de utførte endringene har gitt bygningen en ny estetisk og funksjonell kvalitet.

Marienlyst skole: Heistilbyggene kledd i sink, utgjør en underordnet, men kontrasterende addisjon til bygningens røde teglstein. Heistilbyggene har en kvalitet og egenverdi, og har gjennom dette har tilført en merverdi til den stramme 1950-tallsarkitekturen.

DEL 3

4: TILGJENGELIGHET TIL BOLIGGÅRDER

4.1: Byantikvarens anbefalinger for endring av boliggårder

Den store befolkningsveksten på 1800-tallet ga en byggeboom hvor murgårder i tre til fem etasjer ble den vanligste bygningstypen i sentrum av Kristiania. De mange bolig- og forretningsgårdene i mur, ble kjernen i utviklingen av byen, og enhetlige bymiljøer som Grünerløkka og Frogner og byvillaområder som Homansbyen vokste frem. Veilederen vil belyse økt tilgjengelighet til boliger i klassiske murgårder og eldre, transformerte forvaltningsbygg.

For å skape økt tilgjengelighet til boliggårder generelt, ser Byantikvaren følgende utfordringer og mulige løsninger:

Behov/tiltak	Komme trinnfritt inn fra gateplan.
Utfordringer	Trinn eller trapp foran inngangsdør. For smal åpning/dør.

Mulige løsninger	Konsekvens	Byantikvarens anbefalinger
Senke dør og endre innvendig gulvnivå.	Inngrep i etasjeskille og sokkel. Trapp eller trinn fjernes. Inngangsparti endres.	Løsningen er egnet hvis eldre dørutforming eller trapp ikke er et sentralt arkitektonisk element. Løsningen må utføres med minimalt inngrep i etasjeskillet.
Etablere rampeløsninger utvendig.	Trapp endres. Nye elementer som håndløpere osv. etableres. Sokkel og eventuelt kjellervinduer tildekkes.	Løsningen er egnet hvis det er plass på fortauet og rampen kan etableres uten å ødelegge trappen. Man bør unngå at rekkverk eller håndløper får et dominerende uttrykk. Hvis det er nødvendig for å ivareta bygningens verneverdi, bør man avvike fra normer i TEK 10. Ramper inn mot ytterveggen må utføres slik at det ikke blir uheldig fuktansamling mot murkonstruksjonen.

Mulige løsninger	Konsekvens	Byantikvarens anbefalinger
Etablere inngang fra bakgård eller portrom.	Bevaringsverdige vegger får nye åpninger. Opprinnelig planløsning og struktur endres.	Løsningen kan være god da den gjør det mulig å bevare originalløsninger mot gate. Verneverdig interiør må tas hensyn til.
Utvide dør.	Inngangsparti endres. Eventuelle originalelementer går tapt.	Løsningen kan være uheldig hvis opprinnelig ytterdør og tilhørende fasadeornamentering er bevart. Løsningen må vurderes ut fra verdier på eksisterende dør og omfang av nødvendige endringer. Bevaring av dør kombinert med sideparti som kan åpnes må vurderes.

Behov/tiltak	Etablere heis for å sikre tilgjengelighet til alle etasjer.
Utfordringer	Finne rom for ny heis uten å svekke bygningens arkitektoniske uttrykk. Plassere heis uten å ødelegge bevaringsverdig trapperom. Videreføre heis til loft.

Mulige løsninger	Konsekvens	Byantikvarens anbefalinger
Etablere heis ved å benytte areal i eksisterende leiligheter.	Nye dører mot repos etableres. Leilighetene taper areal.	Løsningen er god i bygårder med store leiligheter og plass til å etablere heisdør mot trapperom/repos. Løsningen forutsetter at heistårnet ligger under mønet og innordnes i takflaten.
Etablere heis i eksisterende trapperom.	Trappeøyet gjenbygges. Heis erstatter trapp i bitrapperom. Rømningsvei fjernes.	Enkelte store bygårder fra tiden etter århundreskiftet er bygget med trapperom hvor det er gjort plass til heis i trappeøyet. Løsningen vil oftest gå ut over romvirkningen i trapperommet. Løsningen kan ikke etableres der det er begrenset plass og eldre trapp må rives, eller der trapperommet i seg selv har høy verneverdi. Løsningen forutsetter at heistårnet ligger under mønet og innordnes i takflaten.
Etablere heis som addisjon.	Bakfasade tildekkes. Bakgård får mindre areal. Nye døråpninger må etableres.	Heistårn på bakfasader kan være en løsning der innvendige løsninger ikke kan anbefales og bakfasaden har et enkelt uttrykk. Forutsetningen er at det er tilstrekkelig plass og at tilkoblingen til trapperommet skjer uten at trapperomsvinduer eller andre verdifulle elementer blir ødelagt. Heistårnet bør normalt stoppe ved gesims og kan dermed ikke betjene loftet.

4.2: Løvenskiolds gate 6

I Løvenskiolds gate 6 er det etablert innvendig heis ved å ta areal fra tilstøtende leiligheter. Det har derfor vært mulig å bevare bygårdens fint utsmykkede, dekorerte og verneverdige port- og trapperom. Et inngrep i dette, ville redusert opplevelsen av trappe- og portrommet og bygårdens arkitektoniske og kulturhistoriske verdi.

I Løvenskiolds gate 6 har man installert heiser ved å ta areal fra tilstøtende leiligheter. Til venstre i bildet vises heisene i både 1. og 2. etasje. Utgangen mot gaten er ned til høyre i bildet.

Bildet viser trapperommet i 1. etasje før heisløsningen ble etablert der postkassene opprinnelig var plassert. I himlingen skimtes trapperommets malte dekorasjoner som er blitt bevart nettopp fordi heisordningen ble løst utenfor trapperommets areal.

Beskrivelse, bruk og verneverdi	Løvenskiolds gate 6 ble bygget i 1901 og er i jugendstil. Bygården en del av Oslos leiegårdsarkitektur fra 1800-tallet og frem til tiden rundt 1900, og defineres som et bygningsmiljø av nasjonal kulturminneverdi. Verneverdiene i Løvenskiolds gate 6 knytter seg i første rekke til bygårdens trappe- og portrom. Med unntak av veggene, som er blitt kledd i strietapet, er alle trapperommene i tilnærmet opprinnelig stand fra perioden bygården ble oppført. Himlingene har malte dekorasjoner. Dekoren er meget original og verdifull som en typisk representant for jugendstilperioden.
Vernestatus	Midlertidig fredet, kml (2001): eksteriør, portrom, hovedtrapperom med trappeløp, vinduer, dører og overflater.
Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	Trinnet fra gateplan til inngangsdør er lavt og sikrer en forholdsvis trinnfri adgang. • I hver etasje er det laget nye åpninger i veggen for heis. • Det er blitt etablert heis ved å ta areal fra tilstøtende leiligheter. Heisen har adkomst fra trappereposet i hver etasje.
Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	☺ Inngrepet i trappe- og portromsveggene er skånsomt utført ved å være begrenset til hullene som tilsvarer heisdøråpningene. ☺ Reposkonstruksjonene med deres himlinger og den avsluttende himlingen over 4. etasje er ikke blitt berørt. ☺ Heissjakten går ikke over takflaten.
Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	☺ Adkomsten fra gatenivå til inngangsdør er tilnærmet trinnfri. ☺ Heisen muliggjør trinnfri adkomst fra 1. etasje til alle etasjer.
Forslag til forbedring	Byantikvaren har ingen forslag til forbedringer.

Til venstre i bildet vises heisdørene i 2. og 3. etasje. Til høyre er inngangene til to av leilighetene i bygården.

Bildet viser reposet i 2. etasje før heisen ble etablert. Også her sees dekorasjonene i himlingen.

4.3: Kingos gate 16-20

I Kingos gate 16-20 er det blitt etablert ramper for å sikre trinnfri adkomst, mens en innvendig, opprinnelig heis tar beboerne videre oppover etasjene. De utvendige rampeløsningene utgjør en relativt stor addisjon på boligens fasade, men fordi de er relativt godt tilpasset den opprinnelige arkitekturen, fører de ikke til en vesentlig endret opplevelse av bygningen eller miljøet.

I Kingos gate 16-20 er det blitt etablert ramper for å sikre trinnfri adkomst. Det flate terrenget gjør rampen i nr. 20 lang og slak. Rampeløsningen i nr. 18 er speilvendt av rampen i nr. 20, men lik i størrelse og utforming.

Beskrivelse, bruk og verneverdi	Kingos gate 16-20 ble oppført i 1952. Boligblokken er en del av et helhetlig funksjonalistisk miljø i Iladalen, der størsteparten av boligene ble bygget i perioden fra midten av 1930-tallet til rett etter andre verdenskrig. Dette gir eiendommen og omkringliggende område både høy kunnskapsverdi og opplevelsesverdi, spesielt i et arkitektonisk og samfunnsmessig perspektiv. Fra 1952 fungerte Kingos gate 16-20 som trygdeboliger, og i 2006 ble eiendommen ombygd til studentboliger.
Vernestatus	Regulert til bevaring, §25.6 Pbl (2005) Oppført på Gul liste som del av Iladalen

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	• Det er blitt etablert unike rampeløsninger ved inngangen til hver oppgang. • Det er blitt etablert rekkverk med håndløpere på rampene. • Det er blitt montert belysning i veggen.
---	---

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	☺ Rampene er tilpasset hver enkelt inngang. ☺ Rampene kan sees som en tilpasset addisjon, samtidig som de oppleves godt integrert i forhold til bygningen både i form og materiale.
--	---

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	☹ Det er ikke etablert ledelinjer eller taktile markeringer som viser inngang eller trapp. ☺ Trappereposet er i et annet materiale og farge enn trappetrinnene, denne kontrasten gjør overgangen mer synlig. ☺ Både trappene og rampene har rekkverk. ☹ Noen av rekkverkene avsluttes for tidlig i forhold til trappens utstrekning. ☺ Rampene gir trinnfri adkomst.
---	---

Forslag til forbedring	Følgende punkter kan utbedres uten at bygningens verneverdi blir forringet: • Etablere taktile markeringer • Etablere ledelinjer
-------------------------------	--

Rampen ved inngangen i Kingos gate 16 slynger seg fram og tilbake for å forsere høyden uten å gå utenfor hushjørnet. Denne løsningen framstår som estetisk mindre heldig enn rampeløsningene i nr. 18 og 20.	
---	--

4.4: Dronningens gate 15

Den forhenværende Posthallen fra 1924 er blitt transformert til Posthuskvartalet med butikker, restauranter og leiligheter. Dette eksemplet omhandler boligdelen av anlegget, hvor det er oppnådd god tilgjengelighet til leilighetene fra bakkeplan, samtidig som verneverdier er tatt hensyn til. Blant annet er opprinnelige trapperom bevart, og nye heiser er lagt i innvendige, eldre heissjakter. En allerede eksisterende heissjakt er blitt modernisert, og det nye heishuset inn mot gårdsrommet går ikke over, men i flukt med eksisterende takmøne.

Posthuskvartalet består av butikker og restauranter i 1. etasje, og boliger i etasjene over med vindu og balkong ut mot det store, innvendige gårdsrommet. Adkomst til boligene er fra gateplan i henholdsvis Tollbugata og Prinsens gate.

Beskrivelse, bruk og verneverdi	Posthallen i Dronningens gate 15 ble bygget som Postvesenets hovedpostkontor og sto ferdig i 1924. Bygningen har også vært hovedterminal for Oslo Politikammer. Fra 2008 har virksomheter som butikker, restauranter og boliger vært del av bygningen. Dronningens gate 15 regnes som ett av Rudolf Jacobsens arkitektoniske hovedverk. Den nybarokke bygningen regnes også som et viktig monument innen nyere norsk arkitekturhistorie og som et "flaggskip" fra nasjonsbyggingsperioden etter unionsoppløsningen i 1905. Dronningens gate 15 har derfor betydelig kulturhistorisk, arkitektonisk og symbolsk verdi.
--	---

Vernestatus	Spes.bev. Pbl §25.6 (2003), inngår i reguleringsplan for Posthuskvartalet (2003).
--------------------	---

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	• Det er blitt installert nye heiser i eksisterende heissjakter. • Det er blitt etablert en mobil rampeløsning for å forsere trappen fra hovedinngangen til heisen.
---	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	☺ Nye heiser er installert i allerede eksisterende heissjakter. ☹ Opprinnelige heisdører er ikke bevart. ☺ De to nye heishusene på taket ligger inn mot gårdsrommet og går ikke over mønehøyden. ☹ De nye heishusene bryter takflaten og forstyrrer opplevelsen av hjørnetårnene.
--	---

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	☺ Inngangene til boligene er trinnfrie fra gateplan. ☹ For å komme fra inngang til heis må man forsere en trapp på seks trinn. ☺ I inngangen fra Tollbugaten gjør en mobil rampe det mulig å komme seg opp trappen og til heisen. ☺ Trappen mellom inngangspartiet og heisen er i en annen farge enn gulvet, og overgangen mellom gulv og trapp blir derfor markert. ☺ Heisen muliggjør trinnfri tilgang til alle etasjene. ☺ Heisdørene åpnes automatisk.
---	--

Forslag til forbedring	Følgende punkter kan utbedres uten at bygningens verneverdi blir forringet: • Etablere ledelinjer fra gatenivå som fører til inngangene.
-------------------------------	---

Inngangene fra Tollbugaten og Prinsens gate var allerede trinnfrie før det ble etablert boliger her.

For å komme fra inngangsdøren til heisen må man forsure en trapp på seks trinn. I Tollbugaten er det etablert mobile ramper som gjør det mulig å komme seg forholdsvis trinnfritt opp trappen og til heisen.

Det nye heishuset på taket ligger på gårdsroms-siden av mønet og er trukket inn på eksisterende takflate. Det er ikke høyere enn mønet, og har samme fargeholdning som takflaten.

Det nye heishuset med oppbygg over tak bryter visuelt inn i takformen og opplevelsen av hjørnetårnene og arkitekturen generelt. Bildet viser at heishus over tak er utfordrende i forhold til tilpasning.

5: TILGJENGELIGHET TIL FORRETNINGS- OG SERVICELOKALER

5.1: Byantikvarens anbefalinger for endring av forretnings- og servicelokaler

Forretnings- og servicelokaler kan for eksempel være banker, kontorer, butikker, frisørsalonger, kafeer, kaffebarer, gatekjøkken og restauranter. Mange forretnings- og servicelokaler har gjennomgått store endringer i 1. etasje og mistet mye av sitt opprinnelige uttrykk. Dette gjør inngangspartiene mindre sårbare for ytterligere endringer. I mange tilfeller kan nye endringer også forbedre situasjonen og gi en merverdi. Service- og forretningslokaler som har gjennomgått store endringer ligger gjerne i rene handlegater, som i Karl Johans gate, Markveien og Bogstadveien. Bygningene er ofte murgårder fra 1800- og tidlig 1900-tallet. De kan ha en monumental stil, dekke et helt kvartal, og ha forretningsvirksomhet over flere etasjer.

I murgårdene på Karl Johans gate er mange av 1. etasjene endret og har mistet sitt opprinnelige preg. I dette eksemplet, hvor heller ikke trappene er opprinnelige, er endringsmulighetene store, både fra et verne- og et tilgjengelighetsperspektiv.

Murgårdsbebyggelsen på Grünerløkka, i Schweigaardsgate og Frognerveien er også fra samme periode, men representerer andre typer forretnings- og servicelokaler. Grünerløkka, hvis boligområde allerede hadde småbutikker integrert da den ble oppført, har fortsatt småskalakarakter med mange butikker og kafeer på gateplan. I dette området kjennetegnes inngangspartiene ofte av små granittrapper og smale døråpninger med eldre dører. I gatene for øvrig finnes det mange inngangspartier som gir strøket særpreg og som inngår i et bevaringsverdig miljø. Spesielt hjørnegårder har en markant plassering i det offentlige rom, gjerne med inngangsparti plassert på hjørnet. I tillegg er ofte bredde på fortau og gate begrenset. Deler av Grünerløkka representerer en homogen bebyggelse der hovedstrukturen og gatefasadenes utforming er godt bevart, og området vil derfor være spesielt sårbart for inngrep.

På denne murgården i Nordre gate er flere av inngangspartiene med foranliggende granittrapper bevart. Inngangspartiernes helhetlige uttrykk gjør at de vil være sårbare for endringer.

For å skape økt tilgjengelighet til forretnings- og servicelokaler, ser Byantikvaren følgende utfordringer og mulige løsninger:

Behov/tiltak	Komme trinnfritt inn fra gateplan.
Utfordringer	Trinn eller trapp foran inngangsdør.

Mulige løsninger	Konsekvens	Byantikvarens anbefalinger
Senke dør og endre innvendig gulvnivå.	Inngrep i etasjeskille og sokkel. Trapp eller trinn fjernes. Inngangsparti endres.	Løsningen er egnet hvis eldre dørutforming eller trapp ikke er et sentralt arkitektonisk element. Løsningen må også utføres med minimalt inngrep i etasjeskillet.
Heve terreng.	Deler av den opprinnelige sokkelen tildekkes av terreng. Fasadens proporsjoner endres. Trapp fjernes.	Løsningen er sjelden god i historisk miljø, men kan være egnet ved små høydeforskjeller. Løsningen må eventuelt utføres lokalt ved inngangsparti og avveies mot teknisk risiko og estetiske konsekvenser.
Etablere mobile rampeløsninger utvendig.	Ingen.	Anbefales spesielt der småskalamiljøer eller smale fortau setter begrensninger for konkrete endringer på bygningen.
Etablere rampeløsninger utvendig ved å flytte trapp frem, etablere repos og rampe bak.	Eldre trapp flyttes. Ta plass fra fortau.	Gjenbruk av historisk trapp, samt god utforming av repos og rampe vil være en forutsetning for en vellykket løsning.

Mulige løsninger	Konsekvens	Byantikvarens anbefalinger
Skråstille trinn der det bare er ett trinn opp til dør.	Trinn endres.	Løsningen må vurderes i sin helhet, og endringer som i minst mulig grad svekker dens samlede kulturverdi må velges. Små inngrep som bevarer originale elementer anbefales der de kan gi en funksjonell løsning.
Etablere ny inngang ved å utvide en eksisterende vindusåpning.	Veggparti under vindu fjernes. Vindu skiftes ut med dør.	Vinduets verneverdi må vurderes. Konsekvensen for opplevelsen av det opprinnelige fasadeuttrykket må også vurderes.
Etablere ny inngang ved å lage ny åpning fra port- eller gårdsrom.	Veggparti under vindu fjernes. Vindu skiftes ut med dør. Opprinnelig planløsning endres.	Vinduets verneverdi må vurderes. Konsekvensen for opplevelsen av det opprinnelige fasadeuttrykket må også vurderes.
Etablere én felles hovedinngang for flere sammenhengende bygninger.	Åpne mellom lokaler innvendig. Trinnfrie overganger mellom lokalene skapes.	Løsningen er god, forutsatt at problemet løses lokalt og ikke ødelegger indre struktur. Løsningen må vurderes i forhold til bevaringsverdien til den opprinnelige strukturen, omfanget av inngrep osv.
Utvide dør.	Inngangsparti endres. Eventuelle originalelementer går tapt.	Hvis opprinnelig ytterdør og tilhørende fasadeornamentering er bevart, kan dette være en problematisk løsning. Løsningen må vurderes i forhold til fasadens arkitektur og forhold som symmetri, ornamentikk osv.

5.2: Øvre Slottsgate 11

I Øvre Slottsgate 11 har man, ved å etablere dør i opprinnelig vindu, oppnådd tilnærmet trinnfri adkomst. Eksemplet viser potensialet som ligger i fasader med lave vinduer, da et slikt utgangspunkt kan åpne for fleksibilitet i håndteringen av bygningen. I tillegg er det blitt etablert rampeformede heller som i både materiale og form er tilpasset både fortauet og bygningens fasade. Endringene har i hovedsak opprettholdt fasadens symmetri og monumentale uttrykk.

Øvre Slottsgate 11 har et butikklokale på hver side av den midtstilte hovedinngangen. Trinnfrie innganger til hver av butikklokalene er blitt etablert ved at to av vinduene er blitt definert som dører. Endringene har i hovedsak opprettholdt fasadens symmetri.

Beskrivelse, bruk og verneverdi

Øvre Slottsgate 11 ble oppført på slutten av 1890-tallet. Med sine trekk fra nybarokk og jugend, skiller bygningen seg fra bygningene rundt. I tillegg er det opprinnelige uttrykket i fasaden godt bevart, til tross for flere mindre endringer gjennom årene. Øvre Slottsgate 11 har derfor høy kunnskapsverdi. Bygningen ble oppført som forretningsgård for Kristiania Haandværkeres Sparekasse i 1896/97. Øvre Slottsgate 11 er blitt brukt til kontor- og forretningsdrift, og i juni 2011 finnes to butikklokaler i 1. etasje.

Vernestatus

Spes.bev. Pbl § 25.6 (1979)

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	På hver side av den midtstilte hovedinngangen: • De to nærmeste vinduene på hver side av den midtstilte hovedinngangen er blitt fjernet og to nye inngangsdører er blitt satt opp. Inngangsdørene er blitt nye hovedinnganger til de respektive butikklokalene. • Nye dører er blitt senket til litt over bakkenivå. • Enkle rampeformede heller er blitt etablert for å forsere lave høydeforskjeller til inngangene. • En trinnfri stigning er blitt etablert fra inngangspartiene og videre inn i lokalene. • Det er blitt etablert belysning i bakken på hver side av inngangene. • Dører tilkoblet automatiske døråpnere er blitt satt inn.
---	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	☹ Endringene har krevd inngrep i eksisterende sokkel. ☹ Bygningen har også tidligere hatt inngangsparti der vinduene ble fjernet og dører er reetablert. ☺ Endringene har i hovedsak opprettholdt fasadens symmetri og uttrykk. ☺ Rampeløsningene er godt tilpassete addisjoner. ☺ Rampenes materiale og form er tilpasset både fortau og fasade. ☺ Den opprinnelige hovedinngangens trapper i forgangen er bevart.
--	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	☺ Inngangspartiene er opplyst og er "rene" i uttrykket, og med det godt synlige. ☹ Belysning rett opp fra bakkenivå kan virke blendende. ☹ Inngangspartiene er ikke varslet med ledelinje eller taktile markeringer, i verste fall vil den rampeformede hellen fungere som snublekant. ☺ Gjennom bruk av ulikt materiale og form skiller rampeløsningen seg likevel fra fortauet. ☺ Den rampeformede hellen forserer et lite trinn. ☺ Døren er tilkoblet automatiske døråpnere og åpnes innover i lokalet.
---	---

Forslag til forbedring	Følgende punkter kan utbedres uten at bygningens samlede verneverdi blir forringet: • Etablere ledelinjer og taktile markeringer.
-------------------------------	--

Til tross for at man har etablert ny inngang gjennom opprinnelig vindu, har man bevart bygningens opprinnelige symmetri. Kombinasjonen av lavt vindu og terreng som øker slakt i vinduets favør, har gjort inngrepet mer gjennomførbart.

Tilføyelsen er tilpasset, men rampens rødlike farge gjør den også tydelig som kontrast. Fra et tilgjengelighetsperspektiv ligger det en fare i at overgangen mellom fortau og rampe ikke er godt nok markert.

5.3: Øvre Slottsgate 23, 25, 27 og 29, Karl Johans gate 23b, Akersgata 28 og Grensen 12a

Kjøpesenteret Eger Shopping er et godt eksempel på hvordan et helt kvartal med eldre verneverdig murgårdsbebyggelse er knyttet sammen og gjort tilgjengelig. Tilgjengelighet er oppnådd gjennom flere trinnfrie innganger fra gatene rundt og en indre passasje. Passasjen går gjennom hele kvartalet og gir trinnfri tilgang til heis og forretninger fra indre plan og gårdsrom. I kvartalet er både eldre inngangspartier med trapper beholdt, samtidig som en trappefri inngang er etablert mot alle fire gater. Den sentrale hovedinngangen på Karl Johans gate er tilgjengelig for alle og er godt lesbar og tydelig med sin flotte nybarokke portal fra 1918.

Eger Shopping med trinnfri adkomst fra Karl Johans gate 23b på Egertorget. Hovedinngangen leder inn til rulletrapp, heis og den indre passasjen.

Beskrivelse, bruk og verneverdier

Kvartalet består av flere forskjellige bygårder og er avgrenset av Karl Johans gate, Øvre Slottsgate, Grensen og Akersgata. Bebyggelsen er oppført fra midten av 1800-tallet og opp til vår tid. Kvartalet har hatt en mangesidig bruk som bolig- og forretningsgårder med blant annet trykkeri-, hotell og butikkvirksomhet. I dag er det i stor grad butikker og kafeer som ligger i gårdenes nedre etasjer. Fasadene mot Karl Johans gate og Øvre Slottsgate er spesielt godt bevarte med et opprinnelig klassisistisk stiluttrykk og arkitektoniske detaljer intakt. Med unntak av Akersgata 28 og 30 er forretningsgårdene oppført som bevaringsverdige på Byantikvarens gule liste. De er del av Oslos homogene og unike eldre murgårdsbebyggelse og er tillagt nasjonal verneinteresse. Mange av gårdene er regulert til bevaring etter plan- og bygningsloven og eksteriøret skal bevares. Samlet utgjør bebyggelsen et sentralt og godt bevart eldre bygårds- og forretningsmiljø, med høy kunnskaps- og opplevelsesverdi.

Vernestatus

Karl Johans gate 23b, Øvre Slottsgate 23, 25, 27 og 29: Regulert til spesialområde bevaring, Pbl §25.6 (1979). Grensen 12 a og 12b står oppført som bevaringsverdig på Byantikvarens gule liste.

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	Tiltakene ble utført i 2010 og omfattet bruksendring, innvendig ombygging og fasadeendring. Ønsket var å etablere et sammenhengende forretningskvartal hvor de ulike bygningene skulle knyttes sammen med en innvendig passasje. Hovedinngangen til kvartalet ble plassert i Karl Johans gate 23b ved Egertorget. Akersgata 30 og Grensen 12a og 12b er ikke en del av Eger Shopping. Grensen 12b er likevel åpnet mot kjøpesenteret slik at gjennomgang fra Karl Johans gate til Grensen er oppnådd. <u>Utvendig:</u> • Hovedinngang fra Karl Johans gate 23b og trinnfrie adkomster til senteret er etablert fra alle gater i kvartalet. • Trapp foran inngangen på hjørnet av Karl Johans gate og Øvre Slottsgate er fjernet. • Skyvedører som åpner seg automatisk er satt inn i hovedinngangen mot Karl Johans gate og flere av de andre inngangene. • Hovedinngangen til senteret er gjort tydelig gjennom fasadeskilt over inngangen med Eger shopping i gullbokstaver på sort bakgrunn. I tillegg er sorte matter med innskrift i gullfarge lagt ut foran inngangen. • Det er trykket informasjon om senterets tilbud og åpningstider på hoveddøren i glass. Informasjonen trer tydelig fram med gullbokstaver på sort bakgrunn. <u>Innvendig:</u> • Gjennomgående passasje er etablert i kvartalet med adkomst til de ulike lokalene. Passasjen tar opp nivåforskjeller med ramper og leder til heis og trapper. • Ny åpning er etablert fra innvendig passasje til kafélokalet i Øvre Slottsgate 25. • Rampe med tosidig rekkverk er etablert til lokaler som har trapp/trappetrinn. • Heis er installert som vertikal forflytning mellom etasjene. • Skilting som viser butikker, utgang, toaletter, trapper og heis er montert. Skiltene er i glass med hvit skrift over mørkegrå vegger.
---	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	☺ Ved å etablere et kjøpesenter med en indre passasje som binder sammen flere gårder i et kvartal, har det vært mulig å ta vare på flere eldre inngangspartier med trapper, samtidig som trinnfri adkomst er sikret gjennom andre innganger. ☺ Opplevelsen av opprinnelig fasade er forsterket ved at nyere trapp er fjernet foran hjørneinngangen Karl Johans gate/Øvre Slottsgate. Siden eldre foto fra 1918 bare viser en enkelt helle foran døren, har Byantikvaren definert tiltaket som en tilbakeføring. ☺ Estetisk verdi og opplevelse av de bevaringsverdige fasadene ut mot gaten er styrket gjennom en enhetlig skilting for hele senteret som er tilpasset eksteriøret i material- og fargebruk. ☹ Enkelte steder er lesbarheten av de opprinnelige gårdsrommene i passasjen redusert siden faste innretninger som ramper og lignende fyller store deler av arealet.
--	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	<u>Utvendig:</u> ☺ En sentral hovedinngang på Karl Johans gate 23, og flere trinnfrie innganger fra de øvrige gatene gir god tilgjengelighet og likeverdighet til senteret. ☺ Selv om hjørneinngang på Karl Johans gate/Øvre Slottsgate er trinnfri, er det etablert en trapp rett innenfor som kommer brått på og er relativt bratt. ☺ Skyvedører med glassfelt i hele dørens høyde kan gi refleks, være blendende eller vanskelige å se. ☺ Skilting over inngangspartiet markerer dette. Informasjonsskiltene med gullskrift på sort bakgrunn er enkle å lese. <u>Innvendig:</u> ☺ Den gjennomgående passasjen gjør at samtlige lokaler er tilgjengelige for alle. ☺ Tosidige rekkverk til trapper og ramper gir bedret tilgjengelighet og brukbarhet. ☺ Den innvendige passasjen og gårdsrommene er holdt i relativt mørke farger. Fravær av kontraster gjør det vanskelig å orientere seg. Selv om passasjens hovedgulv i materiale og farge skiller seg fra gulv i tilstøtende lokaler, gir ikke dette nok kontrast til å bli lesbart. ☺ Passasjen mangler oppmerksomhetsfelt, som taktile eller visuelle markeringer, som kan indikere elementer som søyler og lignende. ☺ Rampeløsningene og heisene binder de ulike etasjene og bygårdene sammen. ☺ Enhetlig skilting i senteret gir tydelig og relevant informasjon.
---	---

Forslag til forbedring	Følgende punkter kan utbedres uten at bygningenes samlede verneverdi blir forringet: • Tydeligere kommunikasjon ved inngangspartiet og på informasjonsskiltene innendørs. • Markere innganger ved hjelp av taktile punkter. • Etablere tydeligere ledelinjer i lokalene med større kontraster mellom passasjens og de enkelte lokalenes gulvdekke. Synliggjøre søyler og vertikale elementer med eksempelvis kontrasterende elementer/farger. • Forbedre belysning. • Etablere taktile markeringer på trappetrinn innendørs. • Det tosidige rekkverket ved rampen inne i passasjen i Øvre Slottsgate 27 kan bli visuelt roligere ved å ta bort venstre rekkverk mot trappetrinn.
-------------------------------	--

Mot Øvre Slottsgate er innganger med trapper bevart som direkte adkomst til butikkene. Butikkene kan likevel nås trinnfritt gjennom den innvendige passasjen og en trappefri inngang fra gateplan. Både hensyn til vern- og tilgjengelighet er dermed oppnådd. Plantene på trappen er plassert foran håndløperne på veggen. Dette forhindrer bruk og synlighet av disse, og kunne med fordel vært utelatt.

Den innvendige passasjen har ulik material- og fargebruk i gulv og flater. Dette gir en viss kontrast, men kontrastene kunne med fordel vært større. Belysningen kan også forbedres.

Det tidligere gårdsrommet i Øvre Slottsgate 25 er del av kvartalenes gjennomgående passasje. Lyset ovenfra og fargekontraster mellom gulv og vegger gjør dette rommet forholdsvis enkelt å orientere seg i. En ytterligere forbedring av tilgjengelighet vil vært å etablere taktile markeringer foran innganger og eventuelle utstillinger i rommet.

Rampen har tosidig rekkverk som tar mye visuell plass i rommet. Ved å ta bort venstre rekkverk vil rampen i større grad bli en del av gulvdekket, og den visuelle opplevelsen av rommet roligere.

Ved å innføre taktile elementer i gulvdekket foran trapp og rampe, vil disse bli mer tilgjengelige for alle.

5.4: Rosenkrantz`gate 7

I Rosenkrantz` gate 7 har man etablert en rampe som binder to innganger sammen, og med det muliggjort trinnfri adkomst til begge. Rampen går langs bygningens sokkel og tar en del av fortauets areal. Selv om dette kan betraktes som en relativt stor endring, er den nye trapp- og rampeløsningen godt tilpasset bygningens fasade. Den oppleves som en klar addisjon til bygningens arkitektur samtidig som detaljering og materialbruk gir et slektskap til fasaden for øvrig. Rosenkrantz` gate 7 er også et godt eksempel på at det ved brede fortau, kan være mulig å innpasse en rampe uten at dette går særlig utover ferdsel på fortauet.

I Rosenkrantz` gate 7 er trappene blitt endret og flyttet ut mot fortauet og bundet sammen av en rampeløsning. Rampen er et klart additivt element samtidig som den oppleves godt integrert i fasadens arkitektur.

Bildet viser inngangspartiene før tilgjengelighets-tiltakene ble utført i 2008. For å tilfredsstille krav om fri fortausbredde, måtte den ene trappens trinnhøyde opp. Den eldre, men ikke opprinnelige trappen ble derfor byttet ut.

Beskrivelse, bruk og verneverdi	Rosenkrantz` gate 7 sto ferdig i 1847. "Haandverkeren" huset først Nissens Latin- og Realskole, deretter Christiania Haandværks- og Industriforening. Også i dag rommer bygningen ulike håndverksforeninger, samt konferanse- og restaurantlokaler. Bygningen er i senklassisistisk stil med preg av italiensk renessanse. Rosenkrantz` gate 7 inneholder videre en del svært representative rom med blant annet murale malerier utført av Alf Rolfsen. Hjørnebygningen har en sentral og godt synlig plassering i bybildet, og har høy arkitektonisk og kulturhistorisk verdi.
--	---

Vernestatus	Rosenkrantz` gate 7 står oppført som bevaringsverdig på Byantikvarens gule liste.
--------------------	---

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	• Det er etablert en rampe langs deler av veggen som binder to trapper sammen. De nye trappene er trukket lengre ut i gaterommet, slik at rampen er blitt en del av dem. Rampen har opphøynet kant på venstre side slik at man ikke ruller fra rampen og ned på fortauet. • For å tilfredsstille krav om fri fortausbredde er de eldre, men ikke opprinnelige trappene, blitt byttet ut. • Det er etablert taktile markeringer på begge trapper, med markeringer for øverste og nederste trinn. • Taktile markeringer er blitt etablert på reposet. • Doble håndlister er blitt festet på veggen. • Begge dører har automatisk døråpner. • I entreen ved inngangen til konferansesenteret har gulvet trinnfri entré mot trapperom med heis. Her er tidligere trappesatser blitt fjernet. • Den samme entreen har kontrastfarger mellom gulv og vegg.
---	---

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	☺ Addisjonene er godt synlige, men fremstår likevel som underordnet i forhold til den monumentale arkitekturen. ☺ Kvaliteten på rampeløsningen er arkitektonisk høy, både hva gjelder form og materialer. ☹ Eldre, men ikke opprinnelige trapper ble erstattet med nye, og steinformatene fra den opprinnelige trappen ble ikke gjenbrukt. ☺ Fordi trappene som ble fjernet ikke var opprinnelige, utgjorde utskiftingen av disse ikke et stort inngrep i verneverdien. Hvis de hadde vært opprinnelige, ville Byantikvaren oppfordret til gjenbruk. ☺ Doble håndløpere kun på den ene siden av rampen bidrar til å bevare en større grad av visuell ro. ☹ Håndløperne er trehvite og skiller seg visuelt fra veggen. De virker også simple og uferdige slik det er i dag. ☺ Flertallet av flisene i entrégulvet i inngangen til konferansesenteret er blitt bevart.
--	---

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	☺ Rampen er integrert i trappen. ☺ Rampen har en forhøyet kant mot fortauet. ☺ Dobbel håndløper er montert på veggen. ☹ Håndløperen går ikke helt opp til repositet. ☹ Det er ikke etablert rekkverk på den siden av rampen som vender mot fortauet. ☹ Trappene mangler rekkverk.
---	---

Forslag til forbedring	Følgende punkter kan utbedres uten at bygningens samlede verneverdi blir forringet: • Håndløperne burde vært avsluttet tidligere, da de griper inn i den buete, kvaderoppdelte dørportalen. • Male håndløperne grå, eller oppføre dem i et annet materiale, for å bevare helhetsinntrykket. • Etablere taktile punkter eller markeringer for hvert trappetrinn.
-------------------------------	--

Ankomst til trapp og inngang har taktile markeringer. Håndløpere på rekkverk går inn på omramningen rundt døren og forstyrrer opplevelsen av denne. Rekkverket kunne med fordel vært avsluttet rett før dørens omramning.	
--	--

I konferanse-senterets entré er det fjernet en trapp og en stigning er etablert. Man kan derfor komme seg trinnfritt fra konferansesalens hovedadkomst til heisen i neste rom.

5.5: Bogstadveien 19a

I Bogstadveien 19a skal det etableres trinnfri adkomst til butikklokalet ved å erstatte ett vindu med en ny dør i fasaden mot Dronning Astrids gate. Denne løsningen er valgt for å bevare lokalets eksisterende hjørneinngang. Løsningen vil bidra til at den opprinnelige hjørnetrappen og den symmetriske situasjonen med nabogården blir opprettholdt. Løsningen er også mindre drastisk enn å etablere en stor rampe i forbindelse med hjørnetrappen.

Bogstadveien 19a, til høyre i bildet er speilsymmetrisk med nabogården. Hjørneinngangen er derfor viktig å beholde slik at symmetrien opprettholdes.

For å installere inngangsdør med trinnfri adkomst til butikklokalet, skal krysspostvinduet (t. v.) fjernes og vindusåpningen utvides i underkant.

Beskrivelse, bruk og verneverdi	Bogstadveien 19 er oppført i 1892. Bygården på hjørnet av Bogstadveien og Dronning Astrids gate er speilsymmetrisk lik nabogården nr. 21 som ligger på motsatt hjørne. Bygården er en av mange likeartede og samtidig oppførte forretningsgårder langs Bogstadveien, og inngår som en del av 1800-årenes unike og homogene murgårdsbebyggelse. Bygårdens arkitekturhistoriske verdi er derfor viktig.
Vernestatus	Bogstadveien 19 står oppført som bevaringsverdig på Byantikvarens gule liste.
Planlagte tiltak for økt tilgjengelighet	Fjerne et vindu med krysspост mot Dronning Astrids gate, utvide vindusåpningen i underkant og installere ny inngangsdør.
Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	☺ Den opprinnelige hjørneinngangen med granittrapp mot Bogstadveien blir bevart. ☺ Krysspостvinduet som skal fjernes mot Dronningens gate er ikke opprinnelig. ☹ Etableringen av ny trinnfri inngang i krever inngrep i grannittsokkel under vinduet.
Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	☺ Ny inngang fra Dronning Astrids gate vil sikre likeverdig adkomst for alle.
Forslag til forbedring	Fordi tiltaket i Bogstadveien 19a ennå ikke er ferdigstilt, har Byantikvaren ingen forslag til forbedring. Vi vil likevel påpeke at det vil være viktig å skape en inngang som er lesbar, slik at publikum vil forstå at den nye inngangen er funksjonell.

5.6: Thorvald Meyers gate 61

Thorvald Meyers gate 61 er et eksempel fra småskalabebyggelsen på Grünerløkka hvor bedre tilgjengelighet fra gateplan til butikk og restaurant er oppnådd gjennom relativt enkle løsninger. Utfordringen med denne type bygninger er gjerne at de er mange, små forretningslokaler med smale inngangspartier og dører med foranliggende trapper, som både enkeltvis og som del av gatebildet er viktige miljøskapende, arkitektoniske elementer. Gjennom å se på hele bygningen i Thorvald Meyers gate med butikk- og restaurantdel under ett, har det vært mulig å øke tilgjengeligheten til lokalene ved å gjøre én av tre innganger mot gate trinnfri. Tilgang videre innvendig fra restaurant- til butikkdel er løst ved en åpning mellom de to delene, og en liten rampe som tar opp høydeforskjellen mellom de to lokalene. Thorvald Meyers gate 61 er derfor et godt eksempel på at det er mulig å oppnå bedre tilgjengelighet til småskalabebyggelse samtidig som vernehensyn til eldre inngangsparti og trapper er ivarettatt.

Thorvald Meyers gate 61 har tre innganger, hvor den lengst til høyre er gjort mer tilgjengelig med en rampeløsning inn til Food Storys restaurantlokale. De andre to inngangene er beholdt med foranliggende eldre granitttrapper. Inngangspartiet lengst til venstre går rett inn til butikkdelen av bygningen.

Beskrivelse, bruk og verneverdier

I Thorvald Meyers gate 61 ligger en toetasjes murbygning hvor restauranten og butikken Food Story holder til. Bygningen kan være oppført så tidlig som i 1869, og har huset både baker- og annen forretningsvirksomhet. Murbygningen representerer en tidlig utbyggingsfase i området, og har høy kulturhistorisk verdi. Med sin symmetriske oppbygging, en midtstilt ark og tre eldre, bevarte inngangspartier, har fasaden høy miljøverdi som del av gatebildet.

Vernestatus

Thorvald Meyers gate 61 ligger innenfor Grünerløkka bevaringsområde og er regulert til spesialområde med formål bevaring etter Pbl §25.6 (1985).

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	• Trinnfri inngang til restaurantlokalet er etablert i form av en asfaltrampe som tar opp nivåforskjellen mellom eksisterende granitthelle og fortau. • En relativt tykk matte er lagt på innsiden av inngangsdøren for å utjevne høydeforskjellen mellom dørterskel og gulvnivået innenfor. • Enkel trerampe er etablert mellom restaurant- og butikklokale innendørs.
---	---

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	☺ Utvendige, opprinnelige granittrapper og -heller er bevart. ☹ Granitthellen ved inngangen til kafélokalet er blitt delvis dekket av asfaltrampen. ☺ Asfaltrampen, som har bidratt til å utligne høydeforskjellen mellom fortau og granitthelle, er reversibel og kan enkelt fjernes og erstattet av en estetisk bedre løsning.
--	---

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til tilgjengelighet	☹ Trappene og hellene er ikke markert. ☹ Det er ikke etablert rekkverk eller håndlistor som letter adkomsten til lokalene. ☺ Adkomsten til restaurantlokalet er trinnfri. ☺ Adkomsten fra restaurant- til butikklokalet er bratt, men tilnærmet trinnfri.
---	---

Forslag til forbedring	Følgende punkter kan utbedres uten at bygningens samlede verneverdi blir forringet: • Trappetrinnene mellom fortauet og inngangspartiene kan markeres. • En bedre estetisk løsning på trinnfri inngang til restaurantlokalet kan utarbeides, for eksempel ved å fjerne asfaltrampe og skråstille granitthellen eller erstatte asfaltrampe med tilsvarende tilføyelse i samme utforming, men med en mer tilpasset materialbruk. • Ved trappene foran inngangspartiene: Enkle rekkverk med håndløpere som står fritt fra veggen kan etableres. • Etablere håndløper i veggåpningen mellom restaurant- og butikklokale. • Gjøre trerampen mellom butikk- og restaurantlokalet litt mindre bratt og litt mer permanent og estetisk i sitt uttrykk.
-------------------------------	---

Inngangen til restaurantlokalet er gjort trinnfri ved at granithellen har fått en en skråstilt tilføyelse av asfalt. Dette er en funksjonell, men dårlig, estetisk løsning som bidrar til at opplevelsesverdien knyttet til inngangspartiet blir redusert. Asfaltrampen er reversibel og bør erstattes med en mer estetisk og kvalitativ god løsning.

Granithellen før den fikk "asfalttilføyelsen".

En av bygningens to granittrapper som er bevart. Å fjerne denne, ville redusere opplevelsen av fasaden og bygningens verneverdi. Ved at én av tre innganger er gjort trinnfri fra gate, samtidig som forbindelsen mellom de to lokalene innvendig er trappefri, har det vært mulig å sikre både tilgjengelighets- og vernehensyn.

Trerampen mellom restaurant- og butikklokalet gjør tilgangen til butikken tilnærmet trinnfri. Denne løsningen vil bli enda bedre dersom trerampen gjøres litt mindre bratt og får en mindre midlertidig karakter i materialbruken. En håndløper i veggåpningen mellom de to lokalene vil gjøre det tryggere for alle.

6: TILGJENGELIGHET TIL ELDRE FORVALTNINGS- OG INDUSTRIBYGNINGER MED NY FUNKSJON

6.1: Byantikvarens anbefalinger for endring av eldre forvaltnings- og industribygninger med ny funksjon

Eldre forvaltnings- og industribygninger karakteriseres gjerne av en robust arkitektur med store bygningsvolumer som er tilpasset ulike funksjons- og produksjonsbehov gjennom tidene. Denne bebyggelsen kan ha lange fasader med store gavler og mange vindus-, dør-, og portåpninger som fint kan konverteres til trinnfrie adkomster. Samtidig finner vi også i denne gruppen bygninger som har et monumentalt og klassisistisk formspråk med høy sokkel, vinduer høyt oppe på fasaden og få åpninger inn fra gateplan. Disse er mer sårbare for inngrep i gatefasaden, men løsningen her kan være å løse tilgjengelighet fra innvendige gårdsrom og bakfasader. For å skape økt tilgjengelighet til eldre forvaltnings- og industribygninger, vil Byantikvaren skissere følgende utfordringer og mulige løsninger:

Behov/tiltak	Komme trinnfritt inn fra gateplan.
Utfordringer	Få innganger, høye sokler og lukkede fasader.

Mulige løsninger	Konsekvens	Byantikvarens anbefalinger
Etablere nye innganger fra gårdsrom eller portrom.	Nye åpninger i vegg.	Gårdsromsfasader tåler ofte større endringer. Inngang fra portrom kan vurderes hvis den ikke utgjør for store endringer i bygningens struktur og verneverdige fasade.
Erstatte vindusfelt med dør.	Tap av vindusåpning. Må skjære ned i sokkelen.	Løsningen er lite egnet hvis sokkelen er høy, men kan ellers være en løsning som opprettholder fasadens rytme.
Etablere hovedinngang på en mindre sårbar fasade.	Tap av opprinnelig hovedinngang får konsekvenser for opplevelsen av bygningen.	Løsningen kan være aktuell, men det må vurderes om terrengforhold og arkitektonisk utforming gjør ny inngang bedre egnet enn eldre hovedinngang. Muligens kan eksisterende biinngang/vareinnlevering benyttes.

Behov/tiltak	Etablere heis for å sikre tilgjengelighet til alle etasjer.
Utfordringer	Finne rom for ny heis uten å svekke bygningens arkitektoniske uttrykk. Plassere heis uten å ødelegge bevaringsverdige trapperom. Videreføre heis til loft.

Mulige løsninger	Antikvarisk konsekvens	Byantikvarens anbefalinger
Etablere heis ved å benytte areal i eksisterende interiør.	Nye dører mot repos etableres. Leilighetene taper areal.	Fordi arkitekturen er mindre sårbar, tåler industribygninger generelt større endringer. Løsningen er derfor god når det er plass til å etablere heisdør mot trapperom/repos. Løsningen forutsetter at heistårnet ligger under mønet og innordnes i takflaten.
Etablere heis i eksisterende trapperom.	Trappeøyet gjenbygges. Heis erstatter trapp i bitrapperom. Rømningsvei fjernes.	Enkelte trapperom er bygget slik at det er plass til heis i trappeøyet. Løsningen vil oftest gå ut over romvirkningen i trapperommet. Løsningen kan ikke etableres der det er begrenset plass og eldre trapp derfor må rives, eller der trapperommet i seg selv har høy verneverdi. Løsningen forutsetter at heistårnet ligger under mønet og innordnes i takflaten.
Etablere heis som addisjon.	Bakfasade tildekkes. Bakgård får mindre areal. Nye døråpninger må etableres.	Heistårn på bakfasader kan være en løsning der innvendige løsninger ikke kan anbefales og bakfasaden har et enkelt uttrykk. Forutsetningen er at det er tilstrekkelig plass og at tilkoblingen til trapperommet skjer uten at trapperomsvinduer eller andre verdifulle elementer blir ødelagt. Heistårnet bør normalt stoppe ved gesims og kan dermed ikke betjene loftet.

6.2: Fyrstikkalleen 21

Fyrstikkproduksjonen er nedlagt, men det eldre industrianlegget fra 1907 i Fyrstikkalleen 21 er godt synlig for omgivelsene og vitner om tidligere tiders fabrikkvirksomhet. Anlegget er om- og tilbygget og viser at industriarkitektur kan tåle forholdsvis store endringer uten at bevaringsverdiene går tapt. Uteområdene rundt bebyggelsen er fint utformet med høy kvalitet i detaljering og materialbruk. Blant annet er ledelinjer, ramper og andre elementer som bedrer tilgjengelighet, godt integrert i det helhetlige anlegget.

Fyrstikkalleen 21 huser blant annet Fyrstikkalleen skole (F21). Skolen holder til både i ny og eldre bebyggelse. Sammen med bebyggelsen utgjør uteområdene en helhet. Elementer som ledelinjer, er godt integrert og er med på å binde de ulike bygningene sammen. Midt i bildet og til høyre ses fabrikkpipe og del av den eldre industriarkitekturen.

Beskrivelse, bruk og verneverdi	Fabrikanlegget i Fyrstikkalleen 21 ble oppført i 1907 som del av AS Nitedal Tændstikkefabrik, kalt Grønvold Tændstikkefabrik. I 1927 ble fabrikkens slutt sammen med Bryn-Halden Tændstikkefabrik. Produksjonen av fyrstikker holdt fram helt til 1932, hvor Norsk Kraftpapp Emballasjefabrikk overtok. I dag er det bare deler av den eldre bebyggelsen som står igjen fra fyrstikkfabrikken. Industrianlegget er blitt om- og tilbygget, og i 2010 åpnet Fyrstikkalleen skole med andre kommunale enheter sin virksomhet i de nye og gamle lokalene. De gamle teglsteinsbygningene og fabrikkpipe fra 1907 har høy kulturhistorisk verdi og miljøverdi. De er godt synlig i området og formidler en viktig del av byens industrihistorie. Ny bebyggelse og tilleggende uteområder samspiller godt med den eldre industriarkitekturen.
--	---

Vernestatus	Eldre fabrikkbygninger og pipe er regulert til bevaring, §25.6 Pbl (2008).
--------------------	--

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	• Ledelinjer med taktile markeringer fra gårdsrommet til inngangspartiene er blitt etablert. • Mange innganger gjort trinnfrie ved at terrenget er blitt bearbeidet. • Foran flere innganger er det lagt plattninger i betong med et lite fall som utligner høydeforskjellen mellom bakken og døren. • Automatiske åpnere er tilkoblet dørene.
---	---

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	☺ Ledelinjene i uteområdene fungerer som markører og forbindelseslinjer mellom ny og eldre bebyggelse. Eldre inngangspartier blir fremhevet. ☺ Eldre eksteriør er bevart, og historiske spor etter tidligere tiders industriaktivitet er fortsatt synlig. ☹ Enkelte opprinnelige ytterdører er blitt skiftet ut. ☺ Gjennom bevisst materialbruk og gjennomførte detaljer har man valgt gode, estetiske løsninger av høy kvalitet.
--	---

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	☺ Ledelinjer leder gjennom hele gårdsrommet og til inngangspartiene. ☺ Inngangene er trinnfrie. ☺ Dørene er tilkoblet automatisk døråpner.
---	---

Forslag til forbedring	Byantikvaren har ingen forslag til forbedringer.
-------------------------------	--

Eldre
industribygning
og nye
uteområder har et
godt helhetlig
samspill hvor
tilgjengelighet for
alle er påtenkt.

Ledelinjer med
taktile punkter
leder gjennom
gårdsrommets
adkomst til
virksomhetenes
innganger.

6.3: Stavangergata 42

I Stavangergata 42 har man tatt utgangspunkt i en eldre margarinfabrikk og gitt den en ny funksjon som barnehage. Under ombyggingen har fasaden mot Stavangergata forblitt uforandret. På baksiden av bygningen er det blitt utført store endringer for å etablere uteområde og inngangsparti som er tilgjengelig for alle. Til tross for omfattende endringer, er bygningens verneverdi godt ivaretatt. Stavangergata 42 representerer derfor et helhetlig gjennomarbeidet tilgjengelighetsprosjekt både ute og inne.

Stavangergata 42 med Margarinfabrikken barnehage sett fra bakfasaden ved Voldsløkka. Ytterst til høyre er rampen som fører til og fra hovedinngangen. Barnevognparkeringen og lekeområdet er til venstre i bildet.

MP - Bygg og uteområder som ikke diskriminerer?

30. mai 2011

Bildet gir et innblikk i byggeprosessen vinteren 2009. Den nye rampen ble senere etablert i den opprinnelige kjøreporten til høyre i bildet, mens barnevognparkeringen og lekeområdet ble etablert til venstre.

MP - Bygg og uteområder som ikke diskriminerer?

Beskrivelse, bruk og verneverdi	Stavangergata 42 sto ferdig i 1927 og er i nyklassisistisk stil. Fra 1929 til 2003 holdt Margarinfabrikkens virksomhet til i bygningen. I 2006 startet Oslo kommune ved Omsorgsbygg ombyggingen fra fabrikklokale til barnehage. Denne ble åpnet i 2010. I sammenheng med utbyggingen ble det også etablert et lekeområde mellom Margarinfabrikken og Voldsløkka. Stavangergata 42 har monumental arkitektur med høyreist fasade. Den er et viktig eksempel på norsk, urban industrihistorie og utmerker seg i gatebildet. Bygningen har høy arkitekturhistorisk og industrihistorisk verdi, samt opplevels- og miljøverdi.
--	---

Vernestatus	Stavangergata 42 er definert som bevaringsverdig på Byantikvarens gule liste.
--------------------	---

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	• Ved inngangen til Stavangergata 42 har man revet tilbygget og etablert felles gårdsplass med Stavangergata 40. • Det er blitt etablert gjennomgående rampe fra gateplan, gjennom opprinnelig kjøreport i Stavangergata 42 og ut mot felles gårdsplass med Stavangergata 40. Rampeløpet fra felles gårdsplass er barnehagens hovedinngang. Fra denne siden fører ledelinjer til rampen som også har rekkverk. Fra gatedelen har rampen håndløper helt fram til hovedinngang og oppmerksomhetsfelt i første trinn. • En ny hovedinngang er blitt etablert i opprinnelig kjøreport. • Inngangspartiet ved hovedinngangen er blitt utstyrt med informasjonsskilt. • Det er blitt etablert dører som er tilkoplede automatiske døråpnere. • Eldre skur, garasjebygg og lastekai i bakgård er blitt revet for å etablere lekeplass.
---	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til vern	☺ Til tross for omfattende endringer, er bygningens monumentale, arkitektoniske uttrykk bevart. ☹ Etableringen av en ny hovedinngang i kjøreporten er i strid med bygningens opprinnelige struktur. ☺ Som addisjon utgjør den nye rampen gjennom den opprinnelige kjøreporten en historisk lesbar tilføyelse. ☹ På grunn av lengden framstår rampen likevel som relativt dominerende, og gjenoppbyggingen av portrommet kan forstås som visuelt uheldig.
--	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til tilgjengelighet	☺ Fra gateplan er inngang og rampe markert med oppmerksomhetsfelt i første trinn og har enkelt rekkverk med to håndløpere. ☺ Fra felles gårdsplass med Stavangergata 42 er inngang og rampe markert med ledelinje og rekkverk. ☺ Rampen gir trinnfri hovedinngang som er felles for alle. ☺ Hovedinngangen har informasjonsskilt. ☺ Hoveddøren er tilkoplede automatiske døråpnere/åpnes automatisk.
---	---

Forslag til forbedring	Byantikvaren mener at Margarinfabrikken barnehage er et eksempel på en meget god løsning, hvor både vern og økt tilgjengelighet er oppnådd.
-------------------------------	---

Rampen går fra gateplan, via barnehagens hovedinngang til høyre i bildet, og over til lekeområdet. Hovedinngangen, som er markert med informasjonsskilt, er trinnfri. Dørene åpnes automatisk.	
---	---

Kjøreporten før hovedinngangen med rampe ble bygget.	
---	--

6.4: Dronningens gate 15

Dronningens gate 15, den tidligere Posthallen, er eksempel på et bygningskompleks som dekker nesten et helt kvartal i Kvadraturen. Posthuskvartalet har et stort, indre gårdsrom, hvor det har vært mulig å åpne opp fasadene og oppnå gode løsninger for tilgjengelighet. På mange måter er gårdsrommet blitt selve kjernen i anlegget med trinnfri adkomst til butikker og andre virksomheter inn fra dette. Eksemplet viser potensialet som ligger i tilgjengeliggjøring av bygninger tilknyttet store gårdsrom. På grunn av gårdsrommets størrelse har det både vært mulig å ta vare på eldre elementer som ramper, samtidig som nye løsninger har vært mulig å innpasse. Resultatet er et gårdsrom med flere nye og eldre rampe- og trappeløsninger som samlet har gitt en funksjonell og estetisk merverdi.

Posthuskvartalets gårdsrom med restauranter, barer og butikker i 1. etasje, og boliger i etasjene over. Rampene muliggjør trinnfri adkomst til virksomhetene. Rampene med tilhørende repos som ligger på begge sider av båkgården, er utarbeidet med utgangspunkt i de opprinnelige lasterampene fra postlastings tid.

Beskrivelse, bruk og verneverdi

Posthallen i Dronningens gate 15 ble bygget som Postvesenets hovedpostkontor og sto ferdig i 1924. Bygningen har også vært hovedterminal for Oslo Politikammer. Fra 2008 har virksomheter som butikker, restauranter og boliger vært del av bygningen. Dronningens gate 15 regnes som ett av Rudolf Jacobsens arkitektoniske hovedverk. Den nybarokke bygningen regnes også som et viktig monument innen nyere norsk arkitekturhistorie og som et "flaggskip" fra nasjonsbyggingsperioden etter unionsoppløsningen i 1905. Dronningens gate 15 har derfor betydelig kulturhistorisk, arkitektonisk og symbolsk verdi.

Vernestatus

Spes.bev. Pbl §25.6 (2003)
Dronningensgate 15 inngår i reguleringsplan for Posthuskvartalet (2003).

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	<u>Utenfra/fra gate:</u> • Det er laget enkle rampeløsninger på noen av trappene fra gatenivå. • Det er blitt satt opp løse/mobile skilter som gir informasjon om virksomhetene i Posthuskvartalet og som henviser til gårdsrommet. • Eldre portrom er åpne og fører trinnfritt inn til gårdsrommet. <u>I gårdsrommet:</u> • Det er blitt etablert nye rampe- og reposløsninger ved å ta utgangspunkt i eldre lasteramper. Terrenget er bygget opp fra midten av gårdsrommet mot inngangene langs langveggene. • Trapper og kanter er belyst. • Noen av trappene har fått trinnene markert med lyse markeringer.
---	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	<u>Utenfor/fra gate:</u> ☺ De eldre portrommene med åpninger inn til gårdsrommene er bevart. <u>I gårdsrommet:</u> ☺ Brostein og annet materiale er av høy kvalitet og i tråd med gammel materialbruk. ☺ Rampene er integrert i terrengutformingen i gårdsrommet. ☺ Det er ikke etablert rekkverk langs rampene som forstyrrer gårdsrommet og fasaden.
--	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	<u>Utenfor/fra gate:</u> ☹ Virksomhetene er i hovedsak ikke gjort trinnfritt tilgjengelige. ☺ Noen av trappene har enkle rampeløsninger. ☺ Eldre portrom er åpne og gjør det mulig å passere trinnfritt gjennom gårdsrommet/kvartalet fra en gate til neste. ☹ Det er ikke etablert ledelinje eller taktile markeringer fra hovedport til gårdsrom. <u>I gårdsrommet:</u> ☹ Brosteinen kan gjøre framkommelighet generelt vanskelig. ☺ Rampene er i jevn stigning, parallelt med trappene. ☺ Trappene har belysning. ☺ Overgangene fra trapp til repos er belyst. ☹ Overgangene mellom brostein, trapp og repos mangler ledelinjer og taktile markeringer. ☺ Noen av trappetrinnene er markert.
---	---

Forslag til forbedring	Følgende punkter kan utbedres uten at bygningens samlede verneverdi blir forringet: <u>Utenfor/fra gate:</u> • Etablere frittstående/enkle rekkverk for å forenkle adkomst til virksomheter med trapp. <u>I gårdsrommet:</u> • Legge rettskåret brostein på deler av plassen slik at den både kan lette framkommeligheten og fungere som ledelinje. • Integreere taktile felter i brosteinen for å varsle overgang til trapper og ramper. • Installere belysning på hvert trappetrinn, slik at antall trinn og hvert trinn blir indikert.
-------------------------------	--

Trappene har belysning. Også overgangene fra trapp til repos er belyst.	
--	---

Inngangene til de enkelte virksomhetene er i de opprinnelige vindus- og dørfeltene i fasaden. Inngangene er tilnærmet trinnfrie.

Posthallen er omgitt av trafikkerte gater. Den monumentale bygningens fasader er forholdsvis lukket i uttrykket mot gaten. Å åpne gårdsrommet for alle, har gitt kvartalet en merverdi. Samtidig har fasadene inn mot gårdsrommet og de mange inngangene inn fra dette fått større betydning.

6.5: Hotel Skeppsholmen, Stockholm

På den opprinnelige militærforlegningen på Skeppsholmen i Stockholm er ny hovedinngang flyttet til bygningens tidligere bakside. Her er inngangen etablert i tilknytning til hage, gangvei og parkeringsplass, mens den opprinnelige hovedinngangen er blitt omdefinert til vareinngang. Dette grepet har ikke bare muliggjort en trinnfri inngang, men har også gitt en ny kontakt og tilhørighet med omgivelsene. Endringene ved Hotel Skeppsholmen vitner om et spesielt helhetlig og godt planlagt prosjekt som har klart å balansere ulike verdier og hensyn samtidig som endringene har gitt nye kvaliteter. For det første har man tatt hensyn til det historiske bygningsmiljøet, samtidig som man har skapt noe nytt. For det andre har man sett hele bygget med omkringliggende områder under ett, der også omgivelsene har vært en viktig faktor i forståelsen av og bruken av den "nye" bygningen. For det tredje har det foregått diskusjoner på flere plan med flere aktører. Eksemplet viser derfor at helhetlig tenkning kan gi gode, praktiske resultater med god design.

Hotel Skeppsholmens fasade er blitt etablert på den opprinnelige "baksiden" av bygningen, med både parkeringsplass, gangvei, hage og hovedinngang. Bygningens nye hovedinngang har muliggjort trinnfri inngang fra terrengnivå.

Beskrivelse, bruk og verneverdi

I 2009 ble Hotel Skeppsholmen åpnet. Hotellet ble etablert i en gammel militærforlegning oppført på begynnelsen av 1700-tallet. Forlegningen ble tegnet av arkitekt Nicodemus Tessin og er i enkel renessansestil. Før hotellet ble etablert, ble bygningene brukt som blant annet kontorlokaler og bolig. Ikraft av å være representant for svensk arkitektur og byggeskikk fra sent 1600- og tidlig 1700-tall, har Hotel Skeppsholmen en svært høy arkitekturhistorisk verdi. Eiendommens kulturhistoriske verdi er også av stor betydning, da den blant annet har vært del av kong Karl XII's militære virke. Hotel Skeppsholmen er en del av Statens fastighetsverks strategi for området, der målet har vært å skape en åpnere og mer kreativ møteplass for Stockholms innbyggere og for turister. I etableringen av hotellet er det blitt tatt utgangspunkt i den gamle bygningenes kvaliteter og moderne innslag er lesbart addert.

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	• Den opprinnelige hovedinngangen med fasade mot gaten er blitt omdefinert til vareinngang. Den nye fasaden er blitt flyttet til "baksiden" av bygningen, med både parkeringsplass, gangvei, hage og ny hovedinngang. Den nye hovedinngangen har muliggjort trinnfri inngang fra terrengnivå. • Veien mot hovedinngangen er markert med skilt, stolper og markering i terrenget ved overgang mellom brostein og steinheller. • Hovedinngangen er merket med kontraster i farge og materiale mot vegg og terreng, skilt og automatisk døråpner og –lukker. • Trappen fra gulvet ved hovedinngang til resepsjon er markert med belysning i trappetrinn. • Løfteplattformen i entreen er integrert i gulvet og løfter (mellom ett og tre trappetrinn) opp til resepsjonen og til heiser videre i bygget.
---	---

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	☺ Endringene er samlet sett integrert i det omkringliggende området. ☺ Endringenes form og materialbruk er godt tilpasset, med synlige addisjoner. ☺ Informasjonsskilt og løfteplattform har høy designmessig kvalitet. ☺ Løfteplattformen er diskret og godt integrert i gulvet.
--	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	☺ Inngangspartiet er godt synlig helt fra parkeringsplassen og inn til hotellet. ☺ Skiltene er utformet med farger i kontrast - enten sort skrift på hvit bunn, eller hvit skrift på sort/mørk bunn. ☺ Inngangspartiet framstår som ryddig og lesbart med bruk av kontraster i både materialbruk og farger. ☺ Resepsjonsområdet er også godt lesbart på grunn av kontraster i materialbruk og farger mellom gulv og vegger. ☺ Belysningen markerer trappetrinnene uten å blende. ☺ Heisplattformen gjør at man kan komme seg fra inngangen og opp i resepsjonsområdet uten å gå trappene. ☹ For å få heisrampen til å fungere, må startknappen holdes inne hele tiden.
---	--

Forslag til forbedring	Følgende punkter kan utbedres uten at bygningens verneverdi blir forringet: • Utvikle en løfterampe hvor man kun må trykke på startknappen for å starte rampen, uten å måtte holde den kontinuerlig inne.
-------------------------------	--

Den opprinnelige inngangen har fått rampe, og ny funksjon som hotellets personal- og vareinngang.

Den nye hovedinngangen er godt synlig med kontraster mellom terreng, vegg og dør. Informasjon og automatisk døråpner er også godt synlig.

Inne i hotellets entré er løfterampen integrert i gulvet og tar liten fysisk og visuell plass når den ikke er i bruk. Når man trykker på en knapp løfter den tre trinn opp til resepsjonen. Løfterampen har vært en del av prosjektet Design för alla.

Løfterampen i oppslått tilstand. Fra resepsjonen som sees til venstre i bildet, kan man komme seg videre opp i etasjene med heis.

I entreen til resepsjonen er trappen markert med belysning som lyser opp trinnene uten å blende. Belysningen har også en estetisk funksjon som samsvarer med hotellets øvrige stil.

7: TILGJENGELIGHET TIL SKOLE-, KULTUR-, OG FORVALTNINGSBYGNINGER

7.1: Byantikvarens anbefalinger for endring av skole-, kultur- og forvaltningsbygninger

Bibliotek, museer, teatre, konsert- og kinolokaler tilhører den gruppen som omtales som skole-, kultur- og forvaltningsbygninger. Denne type bygninger fra 1800- og 1900-tallet er som regel utformet for sine spesifikke formål. De kjennetegnes ofte av en markant plassering i bybildet og en monumental, rik og helhetlig arkitektur hvor spesielt inngangspartiene kan være fremhevet med store trapper, tunge dører og høye søyler. Slike monumentale bygninger med høy grad av autentisitet og symbolverdi vil ha en svært høy verneverdi. For å skape økt tilgjengelighet til skole-, kultur- og forvaltningsbygg vil Byantikvaren skissere følgende utfordringer og mulige løsninger:

Behov/tiltak	Komme trinnfritt inn fra gateplan.
Utfordringer	Få innganger, høy sokkel, monumentale trapper og lukkede fasader.

Mulige løsninger	Konsekvens	Byantikvarens anbefalinger
Etablere ny, likeverdig inngang i tillegg til eksisterende hovedinngang.	Inngrep i eksisterende sideinngang. Ny inngang etableres.	Løsningen kan være å foretrekke for å ta vare på historisk og monumental inngang. Forutsetter mulighet for å etablere ny inngang godt tilpasset bygningens arkitektur.
Etablere nytt trapp- og rampeanlegg ved eksisterende hovedinngang der omkringliggende areal tillater det.	Tap av originalt materiale. Tap av symmetri.	Der eksisterende anlegg tåler nye addisjoner og det er plass rundt, kan nytt trapp- og rampeanlegg etableres. Løsningen forutsetter en god tilpasning til eksisterende bygning, terreng og omgivelser.
Heve terreng og plassrom foran bygningen.	Omgivelsene berøres. Opplevelsene av bygningen endres.	Dette er sjelden en god løsning i historisk miljø. Løsningen må eventuelt utføres lokalt ved inngangsparti og avveies mot teknisk risiko og estetiske konsekvenser.

Behov/tiltak	Etablere heis for å sikre tilgjengelighet til alle etasjer.
Utfordringer	Finne rom for ny heis uten å svekke bygningens arkitektoniske uttrykk. Plassere heis uten å ødelegge bevaringsverdig trapperom. Videreføre heis til loft.

Mulige løsninger	Antikvarisk konsekvens	Byantikvarens anbefalinger
Etablere heis ved å benytte areal i underordnede rom.	Ny kommunikasjonsstruktur. Inngrep i etasjeskillere	Løsningen er god i kulturbygninger med plass til å etablere heiser i underordnede rom. Løsningen forutsetter at heistårnet ligger under mønet og innordnes i takflaten.
Etablere heis i eksisterende trapperom.	Trappeøyet gjenbygges. Heis erstatter trapp i bitrapperom. Rømningsvei fjernes.	Enkelte kulturbygninger er bygget med trapperom hvor det er gjort plass til heis i trappeøyet. Løsningen vil oftest gå ut over romvirkningen i trapperommet. Løsningen kan ikke etableres der det ikke er nok plass og eldre trapp derfor må rives, eller der trapperommet i seg selv har høy verneverdi. Løsningen forutsetter at heistårnet ligger under takflaten.
Etablere heis som addisjon.	Fasade tildekkes. Nye døråpninger må etableres.	Heistårn på underordnede fasader kan være en løsning der innvendige løsninger ikke kan anbefales og bakfasaden har et enkelt uttrykk. Forutsetningen er at det er tilstrekkelig plass og at tilkoblingen til kommunikasjonsarealer skjer uten at trapperomsvinduer eller andre verdifulle elementer blir ødelagt. Heistårnet bør normalt stoppe ved gesims og kan dermed ikke betjene loftet.

7.2: Marienlyst skole

Marienlyst skole i Tusentrippen 5 er et svært godt eksempel på helhetlig tenkning, der det er tatt hensyn til både skoleanlegget som helhet og dens omgivelser. Det er lagt stor vekt på kvalitet i detaljeringen av de ulike tiltakene for endring og tilgjengelighet. Resultatet er likeverdig tilgjengelighet til bygningens mange innganger og store areal, samtidig som vernehensynet er godt ivaretatt. I tillegg har de nye løsningene tilført skoleanlegget en merverdi.

Fra skolegården på Marienlyst skole, med hovedinngangen, inngang A, øverst i venstre hjørne. Skolegårdens terreng er noe bearbeidet og tiltak for økt tilgjengelighet, spesielt i form av ledelinjer, er naturlig integrert i skolegårdens nye lekeområder.

Beskrivelse, bruk og verneverdi

Marienlyst skole ble offisielt åpnet i 1954. Skolekomplekset består av flere fløyer som omkranser en større og en mindre skolegård. Marienlyst skole ansees som et godt og representativt eksempel på 1950-tallets skolearkitektur, og har etter Byantikvarens vurdering høy arkitekturhistorisk verdi. Skolens kulturhistoriske verdi er også vesentlig, og strekker seg ut over skolebruken, da for eksempel aulaen er blitt brukt av eksterne aktører, som NRK.

Vernestatus

Bevaringsverdig. Eiendommen står oppført på Byantikvarens gule liste over bevaringsverdige bygninger og anlegg. Hovedbygningen er videre oppført i verneklasse 2 i *Verneplan for Oslokolene*, utgitt av Undervisningsbygg Oslo KF, publisert i februar 2011.

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	• Ved inngangen til skolegården er det blitt etablert et oversiktskart, hvor også fargekoder for framkommelighet presenteres. • Ved samtlige innganger og sentrale punkter inne i bygningen, er det blitt etablert skilter som gir informasjon gjennom tekster og fargekoder. • I skolegården er det blitt etablert ledelinjer i granitt og taktile markeringer som fører til de enkelte inngangene. • Alle innganger er blitt markert med ledelinjer og taktile markeringer. • Alle innganger er blitt markert med fargekodete informasjonsskilt. • Ved hovedinngangen (inngang A) har man fjernet eldre rampe og etablert ny på venstre side for trappen. • Terrengtet er blitt bearbeidet og tilpasset allerede trinnfrie innganger. • Nye heistilbygg er blitt etablert ved eksisterende trappeløp rundt hele skoleanlegget.
---	---

Tiltakenes styrke og svakhet fra et verneperspektiv	☺ Betongrampen ved inngang A har fått rampevangene kledd med skifer. Dette gjør at rampen er bedre estetisk tilpasset eksisterende grunnmur. ☹ Betongrampen ved inngang A går over grunnmurens nivå og virker dermed forstyrrende for skolebygningens enkle arkitektur. ☺ Opprinnelig trapp til inngang A er bevart. ☺ Heistilbyggene er i sink, og fremstår som klare addisjoner samtidig som de er underordnet og tilpasset de opprinnelige, fremspringende trapperommene i både form og materialvalg. ☺ Opprinnelige inngangsdører i tre er bevart.
--	---

Tiltakenes styrke og svakhet fra et tilgjengelighetsperspektiv	☺ Informasjonsskiltene med kart og fargekoder gir tydelig informasjon og veiledning til skolebygningens ulike funksjoner. ☺ Skolegårdens ledelinjer og taktile markeringer fører til inngangene. ☺ Med unntak av hovedinngangen til skolens aula, er samtlige innganger trinnfrie. Trinnfri inngang til aulaen er likevel sikret via inngang A og H. ☺ De opprinnelige tredørene er blitt påmontert dørpumper slik at de kan åpnes automatisk.
---	--

Forslag til forbedring	Marienlyst skole er etter Byantikvarens vurdering et eksempel på en meget god løsning, hvor både vern og økt tilgjengelighet er oppnådd. Et forslag til forbedring vil likevel være å utarbeide betongrampen ved inngang A i en form som virker mindre forstyrrende på skolebygningens arkitektur.
-------------------------------	---

Ledelinjene i granitt strekker seg helt fra skolegårdens hovedadkomst frem og til inngangsdørene. Form og design på ledelinjene er estetisk og godt integrert i uteområdet og inviterer til lek.

Alle innganger er markert med ledelinjer av høy kvalitet og fargekodete informasjonsskilt. Inngangen er trinnfri og opprinnelig dør bevart.

Hele skolen er i praksis trinnfri. Ved inngang A er trappen bevart, men en ny rampe etablert. Fra inngang A kan man komme seg til skolens aula med heis. Den nye rampen brukes også som oppholdssted og lekeplass for elevene - en ny funksjon i tillegg til den praktiske.

Skolens aula har ikke trinnfri hovedinngang, men er tilgjengelig for alle via heis, både fra inngang A og H.

Marienlyst skole har spesialklasser, blant annet for elever med nedsatt funksjonsevne. Til spesialklassens hovedinngang, inngang F, er det også mulig å bli fraktet i bil. Inngang F fører også direkte til skolens idrettshall.

Nye heistilbygg er oppført ved de opprinnelige, fremspringende trapperommene. Tilbyggene er kledd i sink og utgjør en kontrasterende addisjon til bygningens røde teglsteinsfasader. Videre kan man si at heistilbyggene har en kvalitet og egenverdi, og at de gjennom dette har tilført noe til den stramme 1950-talls arkitekturen.

7.3: Henrik Ibsens gate 110

I Henrik Ibsens gate 110 har man i stor grad forholdt seg til bygningens helhet, hvor dens ulike byggetrinn i henholdsvis 1922, 1945 og 2004 har bydd på ulike avgrensninger og muligheter. På den opprinnelige bygningen fra 1922 har man etablert en sideinngang og på den måten bevart den opprinnelige hovedtrappen, som er en viktig del av den monumentale bygningens arkitektoniske uttrykk. Tilbygget fra 2004 med inngang fra Observatoriegaten utgjør en kontrasterende addisjon mot tilbygget fra 1945. Passasjen mellom byggene har muliggjort trinnfri inngang for alle, med ledelinjer og taktile markeringer.

Henrik Ibsens gate 110: Nasjonalbiblioteket med opprinnelig og eksisterende hovedinngang. Sideinngangen er rundt høyre hjørne for trappen.

Beskrivelse, bruk og verneverdi

Universitetsbiblioteket i Drammensveien 42, senere Henrik Ibsens gate 110, sto ferdig i 1922 og er i nordisk nybarokk. Vestfløyen ble senere utvidet og et nybygg mot sør ble ferdigstilt i 1945. Da Universitetsbiblioteket flyttet til Blindern i 1999, overtok Nasjonalbiblioteket lokalene i Henrik Ibsens gate 110. I 2004 ble et tilbygg med inngang fra Observatoriegaten oppført. Dette medførte flere endringer. Blant annet ble universitetsbibliotekets opprinnelige bakhage bygget inn og etablert som møtelokale og kantine for ansatte og publikum, med heis til Nasjonalbibliotekets besøksareale. Per 2011 er tilbygget kontorer for noen av Nasjonalbibliotekets ansatte, i tillegg huser det mange andre kunnskaps- og kulturrelaterte virksomheter. Henrik Ibsens gate 110 utgjør et viktig anlegg i norsk arkitekturhistorie, og har meget stor verneverdi i nasjonalt perspektiv. Videre ble bygningen etablert som universitetsbibliotek. Som en viktig del av Universitetet i Oslo spesielt, og av de store kulturinstitusjonene i landet generelt, er dens kulturhistoriske verdi derfor også betydelig.

Vernestatus

Regulert til bevaring (2003), spes. bev. Pbl §25,6. Fredningssak pågår.

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	<u>Henrik Ibsens gate 110:</u> • Skiferheller leder fra gaten, via hovedinngangen til sideinngangen. • Det er blitt satt opp et skilt som informerer om inngang med heis fra både Henrik Ibsens gate 110 og Observatoriegaten 1. • Det er blitt etablert trinnfri adkomst via sideinngangen som ligger på høyre side av det fremskutte midtpartiet. • Et callinganlegg for manuell åpning av sideinngangen er installert. <u>Observatoriegaten 1b:</u> • Det er blitt etablert tilbygg som muliggjør økt tilgjengelighet fra opprinnelig bakside av Nasjonalbiblioteket. • En rampe som strekker seg fra gaten til inngangen er blitt etablert. • Et lite rekkverk på deler av høyre side av rampen er blitt etablert. • Det er blitt etablert ledelinjer og taktile markeringer på rampen. Ledelinjen avgir grønt lys når det er mørkt. • Det er blitt etablert et markeringsfelt i rampen foran inngangen som varsler denne. • Glassdør tilkoblet automatisk døråpner er blitt etablert. • Fargemarkeringer er blitt festet på glassdør. • Taktile markeringer som fører til Nasjonalbibliotekets publikumsbibliotek samt tilstøtende møtelokaler, kantine og kontorer, er blitt etablert.
---	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	☺ Samlet sett viser løsningene at man har tatt i betraktning bygningens helhet, hvor de ulike byggetrinnene har bydd på ulike avgrensninger og muligheter. ☺ Den monumentale hovedtrappen fra tidligste bygningsdel (1922) er bevart. ☹ Den nye sideinngangen til høyre på høyre side av midtpartiet bryter inn i sokkelen. ☺ Tilbygget fra 2004 har som kontrasterende addisjon til bygning fra 1945 muliggjort trinnfri adkomst uten at det har påvirket 1945-bygningens verneverdi.
--	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	<u>Henrik Ibsens gate 110:</u> ☺ Skiferhellene er enkle å komme seg frem på og leder mot den trinnfrie inngangen. ☺ Skiltet ved hovedinngangen informerer om trinnfri adkomst fra sideinngangen og fra Observatoriegaten. ☺ Sideinngangen er rett ved siden av hovedinngangen og leder direkte til resepsjonen.
---	---

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	<u>Observatoriegaten 1b:</u> ☺ Det er blitt etablert en slak rampe helt fra gaten og frem til inngangen. ☺ Ledelinjer og taktile markeringer på rampen leder fra gaten til inngangen. ☺ Markeringer i rampen ved inngangspartiet varsler om døren. ☺ Glassdøren har markeringer som varsler. ☺ Inngangen er trinnfri.
---	--

Forslag til forbedring	Følgende punkter kan utbedres uten at bygningens samlede verneverdi blir forringet: <u>Henrik Ibsens gate 110:</u> • Etablere ledelinjer eller taktile markeringer som fører til hovedtrappen/-inngangen. • Synliggjøre sideinngangen i enda større grad. • Synliggjøre den nye inngangen fra Observatoriegaten i enda større grad.
-------------------------------	---

Skiltet ved hovedinngangen informerer om trinnfri adkomst fra både sideinngangen i Henrik Ibsens gate og fra Observatoriegaten.	
--	--

Fra Henrik Ibsens gate 110: Den monumentale trappen er vanskelig å gjøre tilgjengelig, da et inngrep vil forringe dens verneverdi. Til gjengjeld gir sideinngangen trinnfri adgang direkte til resepsjonen og gjør dermed de to inngangene funksjonelt likeverdige. Det er også blitt lagt skiferheller som leder fra gaten til sideinngangen.

Tre byggetrinn:
Fra høyre er hovedbygningen fra 1922, videre til venstre er påbygget fra 1945 en synlig og godt tilpasset addisjon. Det sorte tilbygget fra 2004 er en kontrasterende addisjon til de andre bygningene. Sistnevnte bygning har muliggjort en stor grad av økt tilgjengelighet til både eldre og nyere bygning.

Observatoriegaten 1b: Tilbygget fra 2004 og påbygget fra 1945 har felles hovedinngang. En rampe strekker seg helt fra Observatoriegaten og frem til den trinnfrie inngangen. Rampen har også ledelinjer med taktile markeringer samt et lite rekkverk på trappedelen på høyre side.

7.4: Oslo Rådhus

Rådhuset fra 1950 er eksempel på et storslått, offentlig anlegg, hvor behov for bedret tilgjengelighet utvendig er løst gjennom etablering av ramper opp til hovedinngangene. Anlegget med bebyggelse og tilhørende plassrom har en monumental karakter og en symmetrisk oppbygging mot Rådhusplassen i syd og mot Fridtjof Nansens plass i nord. Blant annet er de parallelle trappeløpene opp fra Fridtjof Nansens plass viktige som del av anleggets helhetlige arkitektoniske oppslag. Mot Fridtjof Nansens plass er bedret tilgjengelighet løst gjennom en rampe som fremstår som en klar addisjon i den østre arkaden i borggården. På sjøsiden er det to rampeløsninger som tar opp den store nivåforskjellen i hovedtrappen mot Rådhusplassen.

Oslo Rådhus med borggården sett fra Fridtjof Nansens plass. Kjørebaneløpene på hver side av det midtstilte fonteneanlegget fungerer som naturlige ramper. For å nå hovedinngangen og komme opp den store trappen foran hovedinngangen, er det lagt en rampe i den østlige arkaden.

Beskrivelse, bruk og verneverdier

Oslo Rådhus sto ferdig i 1950 og er tegnet av arkitektene Arnstein Arneberg og Magnus Poulsson. Rådhuset er preget av ulike arkitektoniske strømninger med innslag av nasjonalromantikk, klassisisme og funksjonalisme. I tillegg til en lavere midtbygning, består rådhuset av et vestre tårn på 63 meter, og et østre tårn på 66 meter. De foranliggende plassrommene mot Rådhusplassen i syd og mot Fridtjof Nansens plass i nord bygger opp om anleggets monumentale arkitektur, med store trappeanlegg og en rik utforming i detaljering og materialbruk. Rådhuset er arbeidsplass for rundt 450 ansatte og politikere. Videre er rådhuset et av byens flotteste og viktigste representasjonsbygg, og besøkes hvert år av over 100 000 gjester og turister.

Oslo Rådhus med tilliggende plassrom har svært høy miljø-, kunnskaps-, og opplevelsesverdi. Anlegget har en viktig plass i landets arkitektur- og kulturhistorie med enestående trekk fra nasjonalromantiske, klassisistiske og funksjonalistiske stilretninger. Det har en sentral, godt synlig plass i byrommet, og har høy symbol- og identitetsverdi som byens rådhus.

Vernestatus	Rådhusanlegget er definert som bevaringsverdig på Byantikvarens gule liste. Anlegget er oppført i Riksantikvarens register over nasjonale bygninger i by.
--------------------	---

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	Det er gjort en del innvendige endringer for å bedre tilgjengeligheten som eksempelvis nye heiser. I dette eksemplet vil vi imidlertid ikke ta for oss de innvendige tiltakene, men fokusere på de utvendige rampeløsningene. <u>Rampe i borggården ved Fridtjof Nansens plass:</u> - Ny rampe ble etablert i borggårdens østlige arkade i 2009. Siste del av rampen er lagt over eksisterende trappetrinn opp til platået foran hovedinngangen. Rampen har dekke i granitt og rekkverk i stål og messing. <u>Ramper og rekkverk til trappeanlegg ved Rådhusplassen. (Tidspunkt for oppføring ukjent):</u> - Rampe med rekkverk og doble håndløpere er etablert inntil den sydlige enden av Kronprinsesse Märthas plass. Rampen med betongheller er lagt inntil hovedtrappen og fører opp til det foranliggende trappeplatået foran sydfasaden. - Rekkverk med enkle håndløpere er etablert til hovedtrappens side mot øst. - Liten rampe fra vest er etablert fra hovedtrappens platå over de siste trinnene som fører opp til hovedinngangen.
---	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	<u>Fra Fridtjof Nansens plass:</u> ☺ Rampens plassering i den østlige arkaden gjør at opplevelsen av hovedtrappen og det symmetriske oppslaget foran hovedinngangen ikke brytes. ☺ Rampens utforming er i materialbruk, form og plassering tilpasset eksisterende arkade og oppleves som en klar addisjon. ☺ Rampen er frigjort fra veggen og ligger over trappetrinnene slik at den er lett reversibel. ☹ Rampen fyller store deler av eksisterende arkade. Den hindrer annen bruk og forstyrrer opplevelse av arkaden som en viktig del av Oslo Rådhus` arkitektur. <u>Fra Rådhusplassen:</u> ☺ Rampe fra vestre side er integrert som del av trappeanlegget. Rampen ligger i enden av trappeanlegget mot nord og har samme betonghelledekke som trappen. Rampens plassering gjør at den ikke forstyrrer hovedtrappens monumentalitet mot syd. ☺ Rekkverk opp hovedtrappen fra øst har en enkelt utforming med en håndløper som visuelt tar lite oppmerksomhet og oppleves godt tilpasset trappeanlegget. ☺ Liten rampe opp til hovedinngangen fra vest er lagt til siden for trappeanlegget og oppleves som en klar addisjon. ☹ Den har et rekkverk med mange vertikale spiler og doble håndløpere som virker forstyrende for i forhold til fasade og hovedinngang.
--	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	<u>Fra Fritjof Nansens plass:</u> ☺ Rampen er lang, men har hvilestasjoner. ☹ Rampen har doble håndløp. ☺ Rampens plassering i den ene arkaden gjør at den leder naturlig opp til hovedinngangen. ☹ Hovedinngangsdøren er tung og åpnes ikke automatisk. ☹ Adkomsten mot hovedinngangen mangler ledelinje og taktile markeringer. <u>Fra Rådhusplassen:</u> ☺ Rampeløsning på vestre side av hovedtrappen har dobbelt rekkverk på begge sider. ☺ Liten rampe på trappen opp til hovedinngangen har dobbelt rekkverk. ☹ Rekkverk på østre side av trappen har ikke doble håndløp. ☹ Hovedinngangen mangler taktile markeringer og ledelinjer.
---	---

Forslag til forbedring	Følgende punkter kan utbedres uten at bygningens samlede verneverdi blir forringet: <u>Fra Fridtjof Nansens plass:</u> • Rampens begynnelse fra nord/åpningen mot borggården midtre del er relativt smal. Denne bør kunne utvides noe uten at viktige arkitektoniske elementer går tapt. • Rampens rekkverk og håndløpere bør kunne gis en smekrere utførelse med mindre dimensjoner som i mindre grad forstyrrer arkaden. <u>Fra Rådhusplassen:</u> • Liten rampe ved hovedinngangen bør gis et rekkverk med et lettere uttrykk. Rekkverk inn mot fasadens sokkel bør vurderes fjernet og erstattes med en enkelt håndløper festet direkte i veggen.
-------------------------------	---

Rampen i borggården ved Fritdjo Nansens plass initieres med en liten, diskret åpning.

Rampen er plassert i den østre arkaden i borggården. Den er et klart additivt element som både ved plassering og utforming er forsøkt tilpasset bygningens arkitektur.

Det brede trappeanlegget foran sydfasaden mot Rådhusplassen fører blant annet inn til utstillingslokaler innenfor. Det er etablert ramper inn fra vest, mens det fra øst er etablert rekkverk opp hovedtrappen.

Stor rampe med rekkverk på vestre side av trappeanlegget fører opp til det store trappeplatået mot Rådhusplassen.

Hovedinngangen
fra
Rådhusplassen:
Rampe med
dobbelt rekkverk
leder til
inngangsdørene.
Rekkverket tar
mye visuell plass
og kunne med
fordel forenkles
og forbedres i
utformingen.

Fra
Rådhusplassen:
Enkelt rekkverk
på østre side av
trappeanlegget.

7.5: Wergelandsveien 29

Litteraturhuset i Wergelandsveien 29, ble oppført som Oslo Lærerskole i 1932. Bygningen i nyklassisistisk stil ligger i rekke med tilsvarende bygninger og er godt synlig i bybildet på hjørnet av Wergelandsveien og Parkveien. I forbindelse med åpningen av Litteraturhuset i 2007, ble det utført en rekke ombyggings- og endringstiltak hvor tilgjengelighet var tema. Blant annet ble den eldre hovedinngangen som ligger i passasjen mellom Litteraturhuset og Wergelandsveien 27, beholdt som felles trinnfri inngang for alle. Selv om ny inngang med foranliggende trapp ble etablert i eksteriøret mot Wergelandsveien, er den eldre opprinnelige hovedinngangen et godt eksempel på en likveverdigg sideinngang.

Litteraturhuset med hovedfasade mot Wergelandsveien. Det er etablert en ny inngang med trapp foran fasaden. Den eldre hovedinngangen ligger godt markert og synlig inn fra passasjen inn mot nabobygningen til høyre i bildet.

Beskrivelse, bruk og verneverdier

Bygningen ble reist i 1932. Den har et nyklassisistisk formspråk og har en framtrædende beliggenhet i rekken av byvillaer i Wergelandsveien. Fra 1932 til 1990-tallet fungerte bygningen som Oslo Lærerskole. Da Høgskolen i Oslo i 1993 tok over som leietaker, ble det satt i gang en omfattende innvendig ombygging, hvor blant annet loftet ble bygget ut, og heis ble installert. Fra midten av 2000-tallet sto bygningen foran en ny omfattende ombygging og redefinering av funksjon, til landets første litteraturhus. Fra Litteraturhuset åpnet i 2007 har bygningen fungert som en viktig møteplass for forfattere, skribenter og et litteratur- og diskusjonsinteressert publikum. I 1. etasje huser bygningen en kafé og en bokhandel. Wergelandsveien 29 føyer seg inn i rekken av villaeiendommer bak Slottet og Slottsparken som ble etablert fra midten av 1800-tallet og ut på 1900-tallet. Disse eiendommene representerer Norges første villaregulering hvor bebyggelsen fikk store forhager og ble plassert i forhold til gatelinje og tiliggende hus innbyrdes. Den enhetlige strukturen gir samlet et helhetlig miljø med høy arkitektonisk og miljømessig verdi.

Vernestatus	Spes. bev. Pbl § 25.6 (1988). Fredningssak etter kulturminneloven ble igangsatt i 2008.
--------------------	---

Utførte tiltak for økt tilgjengelighet	<u>Restaurering i 1991:</u> - Etablering av heis tilknyttet den opprinnelige hovedinngangen i passasjen mellom Wergelandsveien 29 og 27. <u>Ved etableringen av Litteraturhuset fra 2006 til 2008:</u> - Litteraturhuset ønsket en ny og mer synlig hovedinngang lagt til fasaden mot Wergelandsveien. Fasaden ble endret ved å erstatte tre vindusåpninger med nye dører samt å legge en trapp opp til dørene fra forhagen. Den opprinnelige hovedinngangen ble etablert som en valgfri sideinngang tilgjengelig for alle brukergrupper. - Kjøre- og gangadkomst fra Wergelandsveien inn mot sideinngangen er markert med ledelinje i bakken, belysning og skilting. - Informasjonsmonter for Litteraturhuset er plassert ved adkomst fra Wergelandsveien. - Skilt med logo og informasjon er etablert både ved hovedinngang og sideinngang.
---	--

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til verneverdi	☺ Den opprinnelige hovedinngangen, nå sideinngangen i passasjen mellom Wergelandsveien 29 og 27, er beholdt og i bruk. Det er lett å finne fram til heis, kafé- og bokhandel fra innsiden av inngangen. Sideinngangen kan beskrives som en verdig entré, både fra et arkitektonisk og brukermessig synspunkt, da den kontinuerlig brukes av et bredt publikum. ☹ Den opprinnelige hovedinngangen har ikke samme betydning som før på grunn av ny inngang og trapp mot Wergelandsveien. Vurderingene rundt etablering av ny hovedinngang tok ikke i betraktning tanken om at alle bør komme inn gjennom samme inngang. ☺ Eldre, opprinnelig inngangsdør til sideinngangen er beholdt, og adkomstveien fram til sideinngangen er gitt en kvalitativ materialbruk i stein som fint tilpasser seg bygningen. ☺ Ledelinjen i adkomstveien er lagt som et rett, tydelig kontrasterende element som fører fram til inngangsdøren samtidig som den understreker den opprinnelige inngangsdøren som en viktig arkitektonisk bygningsdel. Belysning, beplantning med mer forsterker bevegelsen inn til inngangen.
--	---

Tiltakenes styrke og svakhet i forhold til økt tilgjengelighet	☺ Den opprinnelige hovedinngangen, nå sideinngangen, kan brukes av alle brukergrupper og det er lett å orientere seg videre i bygningen fra innsiden. ☺ Sideinngangen er lett tilgjengelig og godt synlig fra Wergelandsveien og adkomstveien inn fra denne. ☺ Sideinngangen er tydelig markert med foranliggende ledelinje med taktile punkter, belysning, skilting med mer. ☹ Ingen ledelinje fører gjennom forhagen til hovedinngangen med trapp.
---	--

Forslag til forbedring	Følgende punkter kan utbedres uten at bygningens samlede verneverdi blir forringet: • Bedre rekkverk med håndløper opp trappen foran ny hovedinngang. • Taktil markering og ledelinjer kan etableres gjennom forhagen opp til ny hovedinngang med trapp.
-------------------------------	--

Sideinngangen er bygningens opprinnelige hovedinngang. I forhold til ny hovedinngang, fungerer den som en kvalitativ, og tilnærmet, likeverdig inngang. Den har beholdt sin funksjon og er i daglig bruk. En ledelinje med taktile markeringer fører besøkende fra innkjørsel og helt fram til døren.	
---	---

Bildet viser adkomsten inn fra Wergelandsveien. Publikum blir orientert gjennom skilting ved inngangen til forhagen og kan velge hovedinngang eller sideinngang etter ønske og behov. Skilt og bannere på veggen, informerer om husets funksjon.	
--	--

DEL 4

8: LOVERK OG SAKSBEHANDLING

8.1: Kulturminneloven

Kulturminneloven (kml) styrer hvordan kulturminner skal ivaretas gjennom forvaltning og lovverk. Loven definerer kulturminner som spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø. Videre er kulturmiljøer definert som områder hvor kulturminnene inngår som del av en større helhet eller sammenheng. Lovens §1 beskriver formålet:

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som en del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på denne lovs formål.

Kulturminneloven er en særlov som legger premisser for at kulturminner og -miljøer skal tas vare på som ressurser som del av en helhetlig samfunnsutvikling. Loven pålegger offentlige myndigheter å ta hensyn til kulturminneverdier når det fattes vedtak som påvirker kulturminneinteressene etter annet lovverk.

Som særlov legger kulturminneloven særskilte føringer for behandling av fredete kulturminner. Ved fredning etter kulturminneloven skal eksempelvis bygninger ha arkitektonisk og/eller kulturhistorisk verdi på nasjonalt nivå.

8.2: Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (dtl) gir et rettslig vern mot diskriminering blant annet på grunn av nedsatt funksjonsevne. Loven er en særlov og gjelder på alle samfunnsområder. §1 beskriver formålet:

Lovens formål er å fremme likestilling og likeverd, sikre like muligheter og rettigheter til samfunnsdeltakelse for alle, uavhengig av funksjonsevne, og hindre diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne.

Loven skal bidra til nedbygging av samfunnsskapte funksjonshemmende barrierer og hindre at nye skapes.

Loven innebærer at alle virksomheter i bygninger som forholder seg til allmennheten må tilstrebe å gjøre sine lokaler brukbare for flest mulig. I de fleste tilfeller finnes det gode løsninger for tilgjengelighet til verneverdig bebyggelse, men lovens krav kan også gi store utfordringer for denne bebyggelsen. Krav til tilgjengelighet i form av fysiske endringer vil kunne redusere verdien og i verste fall kraftig skjemme opplevelsen av et kulturminne. Loven åpner imidlertid for at der det er vernehensyn, kan særløsninger vurderes. Hvis

konsekvensen av tiltaket kan defineres som en "uforholdsmessig byrde", er det etter lovteksten rom for å finne særløsninger som imøtekommer kulturminnehensynet. Dtl §9 lyder:

Offentlig og privat virksomhet rettet mot allmennheten har plikt til å sikre universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjon så langt det ikke medfører en uforholdsmessig byrde for virksomheten. Ved vurderingen av om utformingen eller tilretteleggingen medfører en uforholdsmessig byrde skal det særlig legges vekt på tilretteleggingens effekt for å nedbygge funksjonshemmende barrierer, hvorvidt virksomhetens alminnelige funksjon er av offentlig art, de nødvendige kostnadene ved tilretteleggingen, virksomhetens ressurser, sikkerhetsmessige hensyn og vernehensyn.

Når diskriminerings- og tilgjengelighetsloven utløser krav om endring av bebyggelsens eksteriør eller interiør, vil dette gjerne medføre søknadsplikt etter plan- og bygningsloven. Bruksendring av en bygning vil også utløse søknadsplikt.

8.3: Plan- og bygningsloven

Plan- og bygningsloven er et viktig verktøy for å kunne ta vare på mangfoldet av kulturminner og kulturmiljøer. Forvaltning av kulturminner og kulturmiljøer omtales både i lovens plandel og byggesaksdel. I plan- og bygningsloven (2008) er universell utforming tatt inn i formålsparagrafen, og det påpekes at prinsippet om universell utforming skal ivaretas i planleggingen og kravene til det enkelte byggetiltak. Detaljerte krav til tilgjengelighet og universell utforming blir også nærmere beskrevet i byggt teknisk forskrift TEK10.

I den tidligere plan- og bygningsloven ble verneverdig bebyggelse regulert til spesialområde bevaring etter §25.6, noe som i prinsippet forutsatte bevaring og ikke endring av eksteriøret. I plan- og bygningsloven av 2008 kan bevaring av kulturminner og kulturmiljø sikres gjennom bevaringsbestemmelser og hensynssoner. Den regulerer med hensynssoner, spesifiserer reguleringsbestemmelsene hva som skal bevares og hva som kan endres. En regulering med hensynssone vil derfor ikke automatisk hjemle unntak fra lovbestemte krav om universell utforming.

Pbl 08 § 29-3 stiller krav om at alle bygge- og anleggstiltak i praksis skal være universelt utformet slik at tiltakenes funksjon er tilgjengelige og brukbare for alle. Dette betyr at en klesbutikk ikke er å anse som universelt utformet selv om man kommer inn og ut, dersom man ikke også har tilgang til prøverom og til kassa, eller hvis klær for en gruppe befinner seg en trapp ned. En restaurant kan imidlertid anses som universelt utformet selv om en del av bordene befinner seg en trapp opp eller ned, så lenge alle restaurantens funksjoner er tilgjengelige og brukbare for alle. Bestemmelsen understreker at krav om universell utforming er et sentralt vilkår som skal oppfylles for de tiltak som omfattes av bestemmelsen, altså tiltak på både nye og eksisterende bygning.

Ivaretagelse av kulturell verdi ved arbeid på eksisterende bebyggelse reguleres i pbl § 31-1, hvor det står at: "Ved endring av eksisterende byggverk, oppussing og rehabilitering skal kommunen se til at historisk, arkitektonisk eller annen kulturell verdi som knytter seg til et byggverks ytre, så vidt mulig blir bevart. § 29-2 gjelder tilsvarende."

Pbl § 31-2 regulerer tiltak på eksisterende byggverk, og er derfor en meget sentral bestemmelse når det gjelder krav om å gjøre verneverdig bebyggelse tilgjengelig for alle. Bestemmelsen slår i utgangspunktet fast at alle krav i lov, forskrifter og bestemmelser i

arealplaner etter loven gjelder når det skal utføres tiltak på eksisterende bebyggelse. Det må imidlertid være en sammenheng mellom tiltak og krav, slik at for eksempel en søknadspliktig fasadeendring ikke utløser krav til økte utearealer for boligene i bygget. Vanligvis vil kravene som kan settes til tiltaket begrenses til å omfatte de deler av byggverket som tiltaket gjelder, og det vil som hovedregel ikke kunne settes krav til andre eksisterende deler av byggverket. Først ved hovedombygging kan kravene i gjeldende lov og forskrift, f.eks krav til universell utforming, gjøres gjeldende for hele byggverket. Hovedombygging er byggetiltak som etter kommunens skjønn er så omfattende at hele byggverket i det vesentlige blir fornyet. Ved bruksendring vil kommunen kunne stille de krav som er nødvendige for den nye bruken.

Bestemmelsens andre ledd åpner for at det skal kunne stilles krav om byggteknisk oppgradering og istandsetting av andre deler av byggverket enn det tiltaket gjelder, dersom disse er i så dårlig forfatning at det ikke er forsvarlig ut fra hensyn til helse, miljø og sikkerhet. Dette kan f.eks være tilfelle dersom en skal innrede restaurant i en del av en bygning, og hvor bygningens tilstand er slik at man også må bedre rømningsveiene i andre deler av bygget for at det skal være forsvarlig. Også her gjelder prinsippet om at kravene som stilles må stå i sammenheng med hva det søkes om.

Etter § 31-2 fjerde ledd, åpnes det for at kommunen kan gi tillatelse til bruksendring og nødvendig ombygging og rehabilitering også når det ikke er mulig å tilpasse byggverket til tekniske krav uten uforholdsmessige kostnader, dersom bruksendringen eller ombyggingen er forsvarlig og nødvendig for å sikre hensiktsmessig bruk. Unntaksbestemmelsen åpner for at bygninger fortsatt skal kunne brukes i stedet for å forfalle. Unntak fra tekniske krav kan kun gis når det er forsvarlig og nødvendig for å sikre hensiktsmessig bruk, og det må ikke avvikes fra vesentlige og viktige krav. Det legges her opp til et rettsanvendelsesskjønn, og det kan stilles vilkår om avbøtende tiltak i tillatelsen. Adgangen til å stille vilkår må ses i sammenheng med og praktiseres i samsvar med den alminnelige vilkårs læren i forvaltningsretten. Bestemmelsen har også en kostnadsside. Det bør ikke stilles så strenge krav i tillatelsen at fortsatt bruk ikke blir kostnadssvarende. Et eksempel på dette kan være dersom krav om innvendig rampeløsning medfører at nesten hele gulvet blir en rampe og dermed ikke brukbart.

Byggesøknader som sendes inn for behandling til kommunen etter 1. juli 2011 skal være prosjektert etter TEK 10, og følge de funksjonskravene forskriften fastsetter. For eksisterende eldre bebyggelse kan dette være vanskelig å etterleve, og ved søknad om tiltak kan det være anledning til å søke unntak fra tekniske krav dersom dette er nødvendig for å sikre en hensiktsmessig videre bruk, jevnfør over.

8.4: Saksbehandling av tilgjengelighetstiltak til verneverdig bebyggelse

Byantikvarens og Plan- og bygningsetatens roller

Som planmyndighet har kommunen en sentral rolle i forvaltningen av kulturminner og -miljøer. I Oslo kommune er det Plan- og bygningsetaten som forvalter plan- og bygningsloven, og som fatter vedtak ved søknadspliktige tiltak. Når tiltak berører vernehensyn, gir Byantikvaren faglige råd og uttalelse til Plan- og bygningsetaten. Plan- og bygningsetaten skal påse at alle lovens hensyn blir ivaretatt, og må veie ulike hensyn opp mot hverandre der dette er nødvendig.

Byantikvaren er sektormyndighet og konsentrerer seg først og fremst om antikvariske interesser. Dersom et tiltak er avhengig av dispensasjon fra kulturminneloven, skal det sendes til Byantikvaren. Forvaltningen av fredete anlegg er delegert fra Riksantikvaren til fylkeskommunene, og i Oslo er denne myndigheten delegert til Byantikvaren. Tiltak vil som oftest i tillegg være avhengig av tillatelse etter plan- og bygningsloven gitt av Plan- og bygningsetaten.

Vedtaksfredet bebyggelse etter kulturminneloven

Byantikvaren er vedtaksmyndighet når en bygning er fredet etter kulturminneloven. Det vil si at endringer på en fredet bygning må godkjennes av Byantikvaren. En søknad for tiltak for økt tilgjengelighet må derfor først sendes til Byantikvaren for dispensasjonsbehandling etter kulturminneloven §15a, §19 eller §20. Byantikvaren vil da vurdere om det ut fra fredningsbestemmelsene og fredningens formål er grunnlag for å dispensere for tiltaket. Ved et positivt vedtak hvor det gis tillatelse til endring, kan saken sendes videre til Plan- og bygningsetaten for ordinær byggesaksbehandling etter plan- og bygningsloven. Hvis Byantikvaren derimot ikke innvilger dispensasjon, vil den omsøkte endringen ikke kunne gjennomføres. Vedtak kan imidlertid påklages til Riksantikvaren.

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven er som kulturminneloven en særlov, og tiltak for tilgjengelighet skal kunne innfris. Selv om ikke alle tiltak som foreslås kan innfris, vil det likevel være mulig å oppnå økt tilgjengelighet til de fleste fredete bygninger. For å kartlegge vernehensyn og en bygnings tålegrense for endring, vil det derfor være hensiktsmessig for virksomheten å kontakte Byantikvaren i en tidlig fase i planleggingen.

Bebyggelse regulert til bevaring eller hensynssone etter plan- og bygningsloven

I medhold av plan- og bygningsloven kan bygninger være regulert til spesialområde bevaring (pbl 85) eller underlagt hensynssone bevaring med tilhørende reguleringsbestemmelser (pbl 08). Ved tilgjengelighetstiltak for bevaringsregulert bebyggelse skal Byantikvaren ha søknader til uttalelse, før Plan- og bygningsetaten kan fatte vedtak. Dersom tiltaket avviker fra bestemmelsene i reguleringsplanen, er det nødvendig å fatte vedtak om dispensasjon fra planen. Dersom Byantikvaren som

kulturminnemyndighet motsetter seg at dispensasjon blir gitt, vil søknaden ikke kunne innvilges av Plan- og bygningsetaten, jevnfør rundskriv T-5/84 fra Miljøverndepartementet.

Bevaringsverdig bebyggelse uten formelt vern

Ikke alle bygninger på Gul liste har et formelt vern etter lovverk, men de har likevel høy bevaringsverdi. En oppføring på Gul liste fungerer derfor som et slags varsko for både utbyggere og myndigheter. I henhold til samarbeidsavtalen mellom Plan- og bygningsetaten og Byantikvaren skal sistnevntes råd innhentes for behandling av byggesaker på slike bygninger. Fordi vernehensynene bør vektlegges for saker som berører eiendommer på Gul liste, kan det også for disse være hensiktsmessig å innhente en uttalelse fra Byantikvaren før saken sendes over til Plan- og bygningsetaten.

Bymiljøetatens rolle

Bymiljøetaten har forvaltningsansvar for offentlige fortau, torg og møteplasser, og endringer på bygninger som berører offentlig grunn krever godkjenning fra Bymiljøetaten.

Det stilles krav til rampens utforming, samt tilgjengelighet forbi rampen (2 meter fri bredde). Det samme gjelder andre inngrep på offentlig grunn for å tilrettelegge for økt tilgjengelighet/universell utforming, for eksempel heving av fortau eller anleggelse av mindre ramper i for eksempel i form av asfaltkant eller betongstøp.

Bymiljøetaten er generelt restriktive med å gi tillatelser til inngrep på fortau der det er smal fortausbredde. Bymiljøetatens generelle holdning er derfor at man i disse tilfelle skal søke å løse tilgjengelighetsspørsmålet inne i bygningen eller på privat grunn.

9: KILDER

ABM-skrift #54: Se på – ta på – høre på – Om tilgjengelighet og formidling. Erfaringer fra Bergen Byarkiv, 2009.

Asmervik, Sigmund: *Universell utforming. Byer, hus, parker og transport for alle.* Tapir akademisk forlag, 2009.

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven: <http://www.lovdato.no/all/hl-20080620-042.html>

FN-konvensjon om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/tema/nedsatt_funksjonsevne/fn-konvensjon-om-rettighetene-til-mennes.html?id=511768

Husbanken: www.husbanken.no

Håndbok på nett. Universell utforming innen ABM-sektoren, ABM-utvikling: <http://www.abm-utvikling.no/tverrsektorielt/universell-utforming/handbok/universell-utforming-innen-abm-sektoren.html?searchterm=universell>

Kulturminneloven: <http://www.lovdato.no/all/nl-19780609-050.html>

Kulturminnevern og universell utforming – Et prosessverktøy, Deltasenteret og Miljøverndepartementet:

<http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/Deltasenteret/Publikasjoner/Kulturminnevern%20og%20uu%20et%20prosessverkt%C3%B8y.pdf>

Nilsen, Arve J.: http://www.universell-utforming.miljo.no/file_upload/arve%20j.%20nilsen%20-%20tilgjengelighet%20og%20vern.pdf

http://www.kristiansand.kommune.no/PageFiles/19848/Tilgjengelighet-kulturminnevern_Arve%20J.%20Nilsen.pdf

<http://www.universell-utforming.miljo.no/tema/kultur/1162-by-samarbeid-mellom-bergen-og-warszawa>

<http://www.universell-utforming.miljo.no/tema/kultur/1120--hvor-gar-talegrensene-for-kulturminner>

Nygaard, Liv Lund: *Hva er konsekvensene av universell utforming for vår verneverdige kulturarv? Et casestudie om endringer av et fredet kulturminne, Masteroppgave, Arkitektur- og designhøgskolen i Oslo, 2008.*

Plan- og bygningsloven: <http://www.lovdato.no/all/nl-20080627-071.html>

Oslo kommune, Byantikvaren: *Strategiplan for universell utforming – med handlingsplan 2010-2015, 2009.*

Siré, Elena: *Varsam tilgjengelighet ved ændring av byggnader och byggd miljö, Svensk byggtjänst, 2001.*

Sørmoen, Oddbjørn (red): *Accessibility to Cultural Heritage. Nordic Perspectives, Tema Nord 2009:572, Norden.*

Universell utforming over alt! Planlegging og utformning av uteområder, bygninger, transport og produkter for alle, Sosial- og helsedirektoratet, Deltasenteret og Statens råd for funksjonshemmede:

http://www.helsedirektoratet.no/vp/multimedia/archive/00001/IS-1141_1657a.pdf

Universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, Det kongelige barne-, likestillings- og inkluderingsdepartement:

<http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Universellutforming/RETTEtRundskrivDiskriminering.pdf>

Foto: I hovedsak Byantikvaren. I tillegg har følgende bidratt med foto: Omsorgsetaten i Oslo kommune, Ly arkitekter, Henrik E. Nielsen arkitektkontor, Kitt arkitekter og Oddbjørn Sørmoen.